

Een verkennende studie naar dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld

Inhoudsopgave

	Samenvatting	3
1.	Inleiding	8
2.	Bevindingen uit de literatuurverkenning	11
2.1.	Introductie concept eer, eengerelateerd geweld en cijfermatige aspecten	12
2.2.	Achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders	17
2.3.	Rol van directe situationele aspecten	18
2.4.	Rol van directe sociale omgeving	19
2.5.	Rol van sociale factoren	21
2.6.	Inzoomen op studies die inzicht geven in eengerelateerd geweld met een dodelijke en niet-dodelijke afloop	22
2.7.	Verklaringen	25
3.	Bevindingen uit de expertmeeting	28
4.	Conclusie en aanbevelingen	35
	Literatuurlijst	41

Samenvatting

Eergerelateerd geweld, ook bekend als geweld uit naam van de familie-eer, is een complex en gevoelig onderwerp dat doorgaans verwijst naar geweld dat wordt gepleegd om de eer van de familie te beschermen of te herstellen wanneer deze in het geding komt. Sommige eergerelateerde geweldsconflicten eindigen met een dodelijke afloop, andere niet. Binnen en buiten Nederland is weinig bekend waarom bepaalde gewelddadige eerconflicten fataal eindigen en andere niet. Het Verwey-Jonker Instituut heeft vanuit het Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) een verkennend onderzoek uitgevoerd, bestaande uit een literatuurverkenning en een expertmeeting, met als doel meer inzicht te krijgen in de factoren die bijdragen aan dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld. In de literatuurverkenning werd vooral gekeken naar wat bekend is uit de wetenschappelijke literatuur over de rol van factoren op micro-, meso- en macroniveau, waaronder de achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders, directe situationele aspecten, de directe sociale omgeving, en andere sociale factoren. Daarnaast werden de belangrijkste verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld geïnventariseerd. De expertmeeting had vooral als doel om nader duiding te geven aan de resultaten en nader inzichtelijk te maken wat we kunnen leren van de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld in Nederland.

Wanneer we inzoomen op het beperkte aantal studies dat meer inzicht geeft in eergerelateerd geweld met zowel dodelijke als niet-dodelijke afloop, blijkt uit de literatuurverkenning dat geweld wordt ingezet om eer te herstellen en schaamte ongedaan te maken. In extreme gevallen kan dit zelfs leiden tot dodelijk geweld. De uitkomst van eerconflicten wordt beïnvloed door verschillende factoren, zoals de huwelijkse status van de vrouw, de aard van de eerschending, en de omstandigheden van de omgeving en familie. Kardam (2005) benadrukt dat sociale kenmerken van de betrokken families, de mate waarin er sprake is van een gelijke relatie, en de publieke bekendheid van de gebeurtenissen cruciale rollen spelen. Hoe meer mensen van de eerschending afweten, hoe groter de kans op dodelijk geweld. Dit wordt bevestigd door Van Eck (2003) en Ginat (1997), terwijl Cooney (2019) opmerkt dat publieke beschuldiging niet altijd noodzakelijk is voor dodelijk geweld, maar wel het escalatieproces kan versnellen.

De belangrijkste bevindingen uit de verkenning zijn de volgende:

Achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders

- Slachtoffers van dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld zijn meestal vrouwen; mannen zijn in mindere mate het slachtoffer.
- Daders zijn vaak mannelijke familieleden (veelal vaders, broers of echtgenoten), maar soms zijn ook vrouwelijke familieleden betrokken.
- *Sociale (relationele en culturele) afstand hangt samen met de ernst van het geweld:* Om meer inzicht te krijgen in de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk aflopen en andere niet, stelt Cooney dat de sociale afstand een rol speelt bij de ernst van het geweld. Met sociale afstand wordt enerzijds relationele afstand bedoeld en anderzijds de culturele afstand. Als een vrouw bijvoorbeeld een romantische relatie aangaat met een man die relationeel verder verwijderd is, neemt de ernst van het geweld toe (denk bijvoorbeeld aan een relatie aangaan met een vreemde in vergelijking met een bekende binnen de eigen gemeenschap). Echter, als de vrouw een relatie heeft met iemand die relationeel dichtbij staat, is de kans op dodelijk geweld kleiner (Cooney, 2014). Ten aanzien van de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk aflopen en andere niet, stelt Cooney bovendien dat de ernst van eerconflicten vaak toeneemt met de culturele afstand tussen de betrokkenen. Wanneer een vrouw een romantische relatie aangaat met iemand die cultureel verder van haar eigen achtergrond en die van haar familie afstaat, neemt het risico op dodelijk geweld toe (Khan, 2006; Lang, 2005; Cooney, 2019). De status van de man lijkt eveneens van belang te zijn. Cooney (2019) stelt in het bijzonder dat een 'statuskloof' de kans op dodelijk eergerelateerd geweld vergroot: de kans dat de vrouw wordt gedood, kan toenemen als zij een relatie begint met een man van lagere sociale status.

Rol van directe situationele aspecten

- Internationaal gezien zijn er weinig tot geen studies gepubliceerd die inzicht geven in de patronen, sociale dynamiek en aaneenschakeling van gebeurtenissen die uiteindelijk leiden tot een dodelijke afloop van eerconflicten (Doğan, 2014). Bovendien is het perspectief/de stem van de dader - die cruciale inzichten kan geven in de dynamiek achter eergerelateerd geweld - veelal afwezig in onderzoek. Vanuit de literatuur is dan ook weinig bekend over de rol van dergelijke directe situationele aspecten bij dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld.

Rol van directe sociale omgeving

- Uit de literatuur blijkt dat de directe sociale omgeving een cruciale rol speelt bij dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld. De dreiging komt vaak van de familie, waarbij familieleden doorgaans inspraak hebben bij de beslissingen om over te gaan tot geweld. Dit geldt voor zowel dodelijk als niet-dodelijk eergerelateerd geweld.
- De hiërarchische relatie tussen de vrouw en de familie is hierbij ook van belang: de mate waarin eerschending (*dishonour*) wordt ervaren, kan afhangen van hoe gelijk de relatie is tussen de vrouw en haar familie. Zo wordt verondersteld dat patriarchale (autoritaire) families bepaalde gedragingen sneller als een bedreiging voor hun autoriteit beschouwen en deze eerder zien als eerschending dan families met een minder hiërarchische relatie tussen de vrouw en haar familie. Cooney (2019) stelt dat hoe minder gelijk de sociale positie van de vrouw binnen haar familie is, des te meer afstand er is tussen de familie en haar, en des te groter de kans dat zij gedood wordt.

- Wat betreft de directe sociale omgeving spelen daarnaast groepsdruk en roddel een belangrijke rol; de gemeenschap fungeert daarmee als een belangrijke derde partij.
- Daarnaast speelt sociaal isolement een rol. Het Nederlandse onderzoek van Van der Torre en Schaap (2005) laat bijvoorbeeld zien dat vrouwen die in een (zeer) sociaal isolement leefden vooral een groter risico liepen op dodelijk eengerelateerd geweld.

Rol van andere sociale factoren

- Er bestaat een aanzienlijk debat in de internationale literatuur over de mogelijke oorzaken van eengerelateerd geweld, en in het bijzonder ten aanzien van de rol van sociale factoren waaronder religie; echter, empirisch onderzoek naar de rol van religie bij zowel dodelijk als niet-dodelijk eengerelateerd geweld is beperkt en vertoont tegenstrijdige bevindingen. Lünemann en Wijers (2010) benadrukken dat eergeweld geen puur religieus fenomeen is, maar eerder voorkomt in culturele contexten, met name in patriarchale gemeenschappen met sterke hiërarchische verhoudingen en traditionele rolopvattingen over man en vrouw. Ook volgens Janssen et al. (2022) is er geen directe relatie tussen religie en eengerelateerd geweld, maar is er sprake van een indirecte relatie.

Verklaringen

De culturele dimensie wordt veelal van belang geacht in het verklaren van eengerelateerd geweld. Echter, een belangrijke tekortkoming is dat de meeste bestaande theoretische benaderingen tekortschieten in het beantwoorden van de vraag waarom sommige eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet. Veel

gangbare theorieën richten zich voornamelijk op het begrijpen van eengerelateerd geweld in het algemeen. Anders gezegd, de meeste theorieën maken niet duidelijk waarom bepaalde eerconflicten zwaarder worden bestraft dan andere (bijvoorbeeld dodelijk versus niet-dodelijk). Deze beperkingen creëren een kennislacune in het begrijpen van de specifieke factoren die de ernst van eengerelateerde conflicten beïnvloeden.

Proces van escalatie naar dodelijk geweld

Voordat men overgaat tot dodelijk geweld, worden vaak alternatieve oplossingen zoals gedwongen huwelijken of sociale uitsluiting geprobeerd. Dodelijk geweld wordt doorgaans gezien als een laatste middel, vooral wanneer eerdere niet-dodelijke oplossingen falen. Sociale steun (en vooral van welvarende, invloedrijke familieleden) kan een beschermende factor zijn tegen dodelijk geweld. Van der Torre en Schaap (2005) tonen aan dat vrouwen in sociaal isolement een groter risico lopen op dodelijk geweld, terwijl sociale steun juist beschermend kan werken.

Het proces van escalatie naar dodelijk geweld verloopt vaak langzaam, waarbij families eerst andere oplossingen proberen. Meervoudige eerschendingen kunnen de kans op gevaar doen toenemen ten opzichte van eenmalige eerschendingen. Verder blijkt uit de literatuur dat de beslissing om al dan niet tot dodelijk geweld over te gaan voornamelijk lijkt af te hangen van de duur, frequentie en intensiteit van de eerschendingen, en de opvatting dat (dodelijk) geweld noodzakelijk is om de eer van de familie te herstellen.

Beleid gericht op preventie/bestrijding

De expertmeeting, die wetenschappers, praktijkprofessionals en een ervaringsdeskundige samenbracht, resulteerde in waardevolle input en aanbevelingen. Hoewel sommige experts aangaven dat Nederland internationale aandacht krijgt voor zijn aanpak van eerge relateerd geweld, met name door de inspanningen van het Landelijk Expertisecentrum Eerge relateerd Geweld en de focus op de extended family en mannelijke slachtoffers, is er ook kritiek op het Nederlandse beleid vanwege het gebrek aan gendersensitiviteit. Volgens hen is aandacht voor gender nog onvoldoende daarin ingebed. Het Verdrag van Istanbul, dat beoogt vrouwen beter te beschermen tegen geweld, benadrukt de noodzaak van een gendergericht beleid. De Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), het toezichthoudend orgaan van het Verdrag, bekritiseert Nederland voor het streven naar een genderneutraal beleid, wat kan leiden tot hiaten in bescherming en ondersteuning van vrouwelijke slachtoffers. Verder gaven de experts aan dat de huidige decentralisatie in het sociale domein bijdraagt aan fragmentatie in de hulpverlening, wat de aanpak van eerge relateerd geweld bemoeilijkt. Experts gaven aan dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten in hun aanpak en beschikbare voorzieningen. Er is behoefte aan een langetermijnvisie en minder fragmentatie in beleid en aanpak. Internationale samenwerking, vooral op Europees niveau, wordt door de experts als cruciaal gezien voor het uitwisselen van kennis en ervaringen. Daarnaast benadrukken de experts tijdens de expertmeeting het belang van blijvende investeringen in specialistische zorg om de druk door arbeidstekorten en verlies van expertise te verminderen.

Uit de literatuurverkenning komt naar voren dat het belangrijk is om standaard aandacht te besteden aan de rol van de *extended family* bij de aanpak van eerge relateerd geweld.

Structurele aandacht en onderzoek zijn nodig om effectieve praktijken en samenwerking verder te bevorderen bij het signaleren en aanpakken van eerge relateerd geweld.

Nader onderzoek nodig

Uit de literatuurverkenning komt naar voren dat de betrokkenheid van vrouwen, vooral moeders, als mogelijke daders meer onderzocht zou moeten worden. Daarnaast verdient het perspectief van daders nader onderzoek om een beter inzicht te krijgen in de dynamiek van eerge relateerd geweld. Uit de gesprekken tijdens de expertmeeting komt ook naar voren dat het van belang is om te kijken hoe mensen zelf concepten als eer en eerge relateerd geweld definiëren en dat het belangrijk is hoe mensen zelf aangeven of eer een rol heeft gespeeld. Tot slot is er behoefte aan meer onderzoek (bij voorkeur bestaande uit grotere samples) om nauwkeurigere uitspraken te kunnen doen. In Nederland en andere Europese landen wordt veel aandacht besteed aan het kerngezin, maar nog niet standaard aan de context van de extended family. Het is aan te bevelen om hier meer aandacht aan te besteden.

Conclusies

Hoewel er kennishiaten in de literatuur zijn, wijst dit verkennend onderzoek erop dat dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld wordt beïnvloed door een complexe mix van sociale, culturele en individuele factoren. Belangrijke elementen zijn onder meer de achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders, de invloed van familie, groepsdruk, sociale isolatie van het slachtoffer en publieke beschuldiging. Verschillende factoren lijken de uitkomst van eerge relateerde conflicten te beïnvloeden, waaronder de sociale kenmerken van de betrokken families, de mate waarin er sprake is van een gelijke relatie, en de publieke kennis van de eerschending. De literatuur laat zien dat het proces van

escalatie naar dodelijk geweld vaak langzaam verloopt, waarbij eerst andere oplossingen worden geprobeerd. Meervoudige eerschendingen verhogen het risico op gevaar, en de beslissing om tot dodelijk geweld over te gaan hangt onder meer af van de duur, frequentie en intensiteit van de eerschendingen. Sociale steun (en vooral van welvarende, invloedrijke familieleden) kan beschermen tegen dodelijk geweld. Vrouwen in sociaal isolement lopen een groter risico op dodelijk eengerelateerd geweld. Meer onderzoek is vooral nodig, omdat er nog veel onbekend is over de specifieke mechanismen en omstandigheden die leiden tot dodelijk geweld.

Ten aanzien van de verdere verbetering van de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland, komt uit de expertmeeting naar voren dat er een duidelijke behoefte is aan een meer gendersensitieve benadering, internationale samenwerking en een langetermijnvisie om fragmentatie in beleid en hulpverlening te verminderen. Kennishiaten in de literatuur onderstrepen de noodzaak van verdere studies om de factoren die bijdragen aan dodelijk geweld beter te begrijpen en om de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld in Nederland te optimaliseren, zoals blijkt uit dit verkennend onderzoek.

1. Inleiding

Achtergrond en doel van de verkenning

Dodelijk geweld tegen vrouwen is een ernstig maatschappelijk verschijnsel met verstrekende gevolgen. Zowel de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) als het Europees Instituut voor Gendergelijkheid (EIGE) zien dodelijk eerge-relateerd geweld tegen vrouwen als een vorm van femicide.¹ De afgelopen jaren is er toenemende aandacht voor eerge relateerd geweld in Nederland. Eerge relateerd² geweld omvat doorgaans geweld uit naam van de familie-er (Janssen et al., 2022). Slachtoffers zijn meestal vrouwen. Sommige eerge relateerde geweldsconflicten eindigen met een dodelijke afloop, andere niet. Binnen en buiten Nederland is weinig bekend over waarom bepaalde geweld dadige eerconflicten fataal eindigen en andere niet (Ganpat, 2014).³ Om meer inzicht te krijgen in welke factoren bij dit verschil in afloop een rol spelen, is in dit verkennend onderzoek allereerst een literatuurstudie uitgevoerd

1 Zie bijvoorbeeld de WHO- publicatie: [WHO_RHR_12.38_eng.pdf](#)

2 In beleid wordt doorgaans de volgende werkdefinitie van eerge relateerd geweld gehanteerd: 'Eerge relateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken' (Ferwerda, H.B & Leiden, I. van (2005). Eerwraak of eerge relateerd geweld? Naar een werkdefinitie. Arnhem. Advies- en Onderzoekgroep Beke. Janssen, J. (2013). Zie bijv. bespreking Janssen (2013): De rol van religie bij het afbakenen, verklaren en aanpakken van eerge relateerd geweld. Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid, 4(1), 5-17.

3 Ganpat, S.M. (2014). Dead or Alive? The role of personal characteristics and immediate situational factors in the outcome of serious violence, (Ph.D. thesis, Leiden University), Amsterdam: Ipskamp.

naar de achtergrond en context van dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld tegen vrouwen. In het bijzonder werd aandacht besteed aan wat bekend is uit de wetenschappelijke literatuur over de rol van micro-, meso- en macroniveau factoren, waaronder de rol van: (a) achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders (bijvoorbeeld leeftijd, sociaaleconomische positie, relationele aspecten); (b) directe situationele aspecten (bijvoorbeeld incidentkenmerken en gedragingen van actoren ten tijde van het conflict zoals wapengebruik, middelengebruik, aanwezigheid en rol van derde partijen); (c) de directe sociale omgeving (met name de rol van de zogenaamde nucleaire en extended family); en (d) andere sociale factoren (dit omvat o.a. sociale normen en waarden). Ook werd een beknopte inventarisatie gemaakt van de belangrijkste verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld, zoals bekend uit de wetenschappelijke literatuur. Behalve een literatuurverkenning is er daarnaast ook een expertmeeting georganiseerd om met name de resultaten te duiden en nader inzichtelijk te maken wat we kunnen leren van de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld in Nederland.

Kennislacune

Het begrijpen van welke factoren bijdragen aan dodelijke en niet-dodelijke uitkomsten van geweld blijft een grote uitdaging. In Nederland is er weinig systematisch onderzoek gedaan naar dit onderwerp (Ganpat et al., 2013a; 2013b; 2014; 2015; 2017). Studies naar eengerelateerd geweld kijken doorgaans ófwel naar incidenten met een dodelijk afloop (denk aan ‘eermoord’) ófwel naar incidenten met een niet-dodelijk afloop. Onduidelijk is welke factoren een rol spelen bij dodelijke en niet-dodelijke eengerelateerde geweldsconflicten (Ganpat, 2014). Door meer inzicht hierin kan richting worden gegeven aan preventieve maatregelen ter voorkoming van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld.

Om deze lacune op te vullen, inventariseerden we middels een verkenning van de literatuur welke factoren een rol spelen bij dodelijk en niet-dodelijke eengerelateerde incidenten en welke factoren mogelijkwijs bij dit verschil in afloop een rol spelen. We legden vervolgens de voorlopige resultaten uit de literatuurverkenning voor aan een groep experts tijdens een expertmeeting om hun input te verzamelen met betrekking tot aanbevelingen ter verdere verbetering en versterking van de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland.

Onderzoeksopzet

Doel

Met dit verkennend onderzoek beogen we aan de hand van een literatuurverkenning en het uitvoeren van expertmeeting inzichtelijk te maken welke factoren bijdragen aan dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld en welke lering we trekken uit de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld in Nederland.

Onderzoeksvragen

Hoofd- en deelvragen

De hoofdvraag luidt:

Welke individuele achtergrondkenmerken van daders en slachtoffers, directe situationele factoren en sociale factoren spelen een rol bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld, zoals bekend in de wetenschappelijke literatuur? Welke lering kunnen we trekken uit de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld in Nederland?

In deze hoofdvraag onderscheiden we de volgende deelvragen:

1. Wat is bekend over de achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders (bijvoorbeeld leeftijd, sociaaleconomische positie, relationele aspecten) van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
2. Wat is de rol van directe situationele aspecten (e.g. incidentkenmerken en gedragingen van actoren ten tijde van het conflict zoals wapengebruik, middelengebruik, aanwezigheid en rol van derde partijen) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
3. Wat is de rol van de directe sociale omgeving (met name de rol van de zogenaamde nucleaire en extended family) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
4. Wat is bekend over de rol van sociale factoren (sociale normen en waarden) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
5. Wat is bekend in de wetenschappelijke literatuur over verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
6. Welke lering kunnen we trekken uit de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld in Nederland?

Hieronder lichten wij de gekozen onderzoeksmethoden nader toe.

Methode 1: Literatuurverkenning (onderzoeksvraag 1-6)

Allereerst werd de relevante nationale en internationale wetenschappelijke literatuur bekeken. Doel van de literatuurstudie was om inzichtelijk te maken wat bekend is uit de wetenschappelijke literatuur over de rol van: (a) achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders; (b) directe situationele aspecten; (c) de directe sociale omgeving (met name de rol van de zogenaamde *nucleaire* en *extended family*); en (d) sociale factoren. Ook werd er een inventarisatie gemaakt van de belangrijkste verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eerge-relateerd geweld, zoals bekend uit de wetenschappelijke literatuur.

Methode 2: Een expertmeeting (onderzoeksvraag 6)

De voorlopige resultaten uit de literatuurverkenning legden we voor aan een groep experts tijdens een expertmeeting, bestaande uit in totaal 8 experts, namelijk een ervaringsdeskundige, wetenschappers, praktijkprofessionals en vertegenwoordigers die werken met de doelgroep. De expertmeeting⁴ had vooral als doel om nader duiding te geven aan de resultaten en nader inzichtelijk te maken wat we kunnen leren van de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eerge-relateerd geweld in Nederland.

Aanpassingen en focus van de expertmeeting

Hoewel we tijdens de expertmeeting ook de deelnemende experts vroegen om input en getracht hebben om, waar mogelijk, inzichtelijk te maken wat Nederland kan leren van buitenlandse voorbeelden ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eerge-relateerd geweld, gaven de aanwezige

deelnemers aan hier weinig zicht op te hebben. Om die reden merken de onderzoekers op dat de invulling van de expertmeeting ietwat is aangepast: de focus tijdens de expertmeeting verschoof naar aanbevelingen ter verdere verbetering en versterking van de aanpak van eerge-relateerd geweld in Nederland. Na de expertmeeting voerden de onderzoekers een korte deskresearch uit naar buitenlandse voorbeelden om enkele praktische handvatten te bieden als mogelijke startpunt voor verdere actie.

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit de volgende hoofdstukken:

- *Hoofdstuk 2* beschrijft de belangrijkste bevindingen uit de literatuurverkenning. Zoals in dit hoofdstuk nader zal worden beschreven, is een belangrijke lacune in eerder onderzoek dat de meeste studies geen expliciet onderscheid maken tussen dodelijk en niet-dodelijk eerge-relateerd geweld. In dit hoofdstuk presenteren we eerst de globale bevindingen van de literatuurverkenning. Vervolgens zoomen we in op een beperkt aantal studies die een onderscheid maken tussen dodelijk en niet-dodelijk eerge-relateerd geweld. Ten slotte sluiten we af met wat uit de literatuur bekend is ten aanzien van verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eerge-relateerd geweld.
- *Hoofdstuk 3* omvat de belangrijkste inzichten uit de expertmeeting.
- In het afsluitende *Hoofdstuk 4 Conclusies en aanbevelingen* beschrijven wij de belangrijkste bevindingen en conclusies van het onderzoek in samenhang met elkaar.

⁴ De expertmeeting vond in de zomer van 2023 plaats.

2. Bevindingen uit de literatuurverkenning

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste inzichten die voortkomen uit de literatuurverkenning. De volgende onderzoeksvragen worden in dit hoofdstuk besproken:

1. Wat is bekend over de achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders (bijvoorbeeld leeftijd, sociaaleconomische positie, relationele aspecten) van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
2. Wat is de rol van directe situationele aspecten (e.g. incidentkenmerken en gedragingen van actoren ten tijde van het conflict zoals wapengebruik, middelengebruik, aanwezigheid en rol van derde partijen) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
3. Wat is de rol van de directe sociale omgeving (met name de rol van de zogenaamde *nucleaire* en *extended family*) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
4. Wat is bekend over de rol van sociale factoren (sociale normen en waarden) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?
5. Wat is bekend in de wetenschappelijke literatuur over verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld?

Zoals in dit hoofdstuk nader zal worden beschreven, is een belangrijke lacune in eerder onderzoek dat de meeste studies geen expliciet onderscheid maken tussen dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld. In de volgende

paragrafen bespreken we de globale bevindingen van de literatuurverkenning. Vervolgens zoomen we in op het beperkte aantal studies dat wel een expliciet onderscheid maakt tussen beide vormen van geweld. We sluiten vervolgens af met verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld.

In dit hoofdstuk komt het volgende aan bod:

- Introductie over het concept eer, eengerelateerd geweld en cijfermatige aspecten (Paragraaf 2.1).
- Achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Paragraaf 2.2).
- Rol van directe situationele aspecten bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Paragraaf 2.3).
- Rol van directe sociale omgeving (met name de rol van de zogenaamde nucleaire en extended family) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Paragraaf 2.4).
- Rol van sociale factoren (sociale normen en waarden) bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Paragraaf 2.5).
- Inzoomen op studies die inzicht geven in eengerelateerd geweld met een dodelijke en niet-dodelijke afloop (Paragraaf 2.6.)
- Verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Paragraaf 2.7).

2.1. Introductie concept eer, eengerelateerd geweld en cijfermatige aspecten

We beginnen met een bespreking van een aantal concepten die betrekking hebben op eengerelateerd geweld. Ten aanzien van eengerelateerd geweld wordt in de literatuur ook wel gesproken over geweld uit naam van eer, ook wel familie-eer genoemd (Janssen et al., 2019). Volgens Cooney (2019) ontbreekt een eenduidige definitie van het concept eer. Ook is in de wetenschappelijke literatuur een discussie gaande over of dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld aangemerkt moet worden als een vorm van huiselijk geweld, of dat dit gezien moet worden als een andersoortige danwel aparte vorm van geweld (Cooney, 2019). Daarnaast wijst Cooney (2019) erop dat er twee belangrijke vormen van eergeweld zijn: zogenaamd klassiek eergeweld (hiermee worden vooral incidenten tussen mannen bedoeld) en familie-eergeweld, waarbij familieleden geweld gebruiken als reactie op daden die de reputatie van de familie schaden, zoals buitenhuwelijkse seksuele activiteiten. Voor de volledigheid melden wij dat het in deze verkennende literatuurstudie gaat om familie-eer en daaraan gerelateerd geweld.

Eer en moraliteit blijken sterk met elkaar samen te hangen: familie-eer legt morele verplichtingen op voor zowel mannen als vrouwen en het legt met name een grote mate aan restricties op aan vrouwen, wat zij wel en niet mogen doen (Cooney, 2019). Eengerelateerd geweld speelt een rol wanneer de eer van de familie in het geding komt. Cooney (2019) stelt dat dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld een vorm van bestraffing is vanwege afwijkend gedrag dat de status van de familie in de gemeenschap negatief beïnvloedt. Eer is vooral van belang omdat het sterk verbonden kan zijn aan sociale status of prestige van de familie.

Consequenties van eerverlies voor de familie

Eerverlies kan vergaande consequenties hebben voor de familie: naast verlaging van de sociale status van de familie en in het bijzonder van mannelijke familieleden, kan het leiden tot sociale uitsluiting, de familie kan belachelijk worden gemaakt en onderwerp worden van roddel (Cooney, 2014). Ook komt het sluiten van toekomstige huwelijken van andere kinderen binnen het gezin mogelijk in gevaar (Cooney, 2019). Het kan mogelijk zorgen voor een stigma voor de hele familie. Verondersteld wordt dat wanneer de familie-eer wordt bedreigd, dit gezuiverd danwel hersteld dient te worden, desnoods door middel van geweld om de eer te verdedigen of te verhogen. Anders loopt men het risico om de sociale status te verliezen (Cooney, 2014). In sommige gevallen waarbij de eer niet wordt hersteld, kan de familie het gevaar lopen om verstoten te worden door de gemeenschap: dit wordt ook wel aangeduid als een ‘sociale dood’ (Van der Torre & Schaap, 2005). Als er eenmaal sprake is van eerverlies, kan de eer van de familie alsnog hersteld worden, bijvoorbeeld door geweld - en in het extreme geval dodelijk geweld (Cooney, 2014). Tegelijkertijd kan sociale uitsluiting, zoals verstoting, ook worden aangemerkt als een middel om de eer van de familie te herstellen (Janssen & Bentvelzen, 2024). Dit heeft niet alleen emotionele gevolgen, zoals het verlies van contact met de familie, maar kan ook economische impact hebben, bijvoorbeeld doordat gemeenschapsleden besluiten niet meer te winkelen bij de uitgesloten familieleden.

Verschillende vormen van eerzuivering

Eerzuivering kan verschillende vormen aannemen, variërend van geen actie ondernemen tot, in het extreemste geval, het gebruik van dodelijk geweld. “Wat de reactie is hangt af van de omstandigheden en de ernst van de schending, maar ook van de (verschillende) opvattingen en alternatieven”, aldus Lünemann en Wijers (2010, p. 12). Geweld is dus één van de vele manieren om eer te herstellen en de schaamte ongedaan te maken (Gregory et al., 2020) en in het meest extreme geval gaat men over tot dodelijk geweld.

Discussie over de term eerge relateerd geweld

Zoals eerder aangegeven, is er in de literatuur een discussie over de term eerge relateerd geweld; het is een moeilijk te definiëren begrip waarover veel discussie onder deskundigen bestaat, bijvoorbeeld over de vraag of een fysiek element noodzakelijk is of dat een psychisch element volstaat (Janssen, 2017). Zoals ook in het latere hoofdstuk 3 zal worden belicht, betreft het een concept dat zich moeilijk precies laat afbakenen. Omdat het concept een sociale constructie is, kan de betekenis verschillen afhankelijk van de specifieke (sociale) context. Er zijn bijvoorbeeld verschillen tussen landen in hoe men erover spreekt en hoe men het heeft gedefinieerd. Deze verschillen zijn soms ook mede afhankelijk van het politieke klimaat.

Recentelijk wordt dodelijk eerge relateerd geweld ook beschouwd als een vorm van femicide, vaak aangeduid als (family) femicide in de naam van eer (Corradi, 2021). Cooney (2019, p.5) definieert familie-eerge relateerd geweld recentelijk als volgt: *“physical force inflicted by a family on one of its members for undermining the family’s moral status”*.

In Nederland heeft er de afgelopen decennia een verschuiving plaatsgevonden als het gaat om de terminologie van eerconflicten. Zo vond er een verschuiving plaats ten aanzien van de term ‘eerwraak’ en werd de term ‘eerge relateerd geweld’ geïntroduceerd, mede vanwege uiteenlopende opvattingen over de kenmerken en uitvoering van eerwraak, variërend van strikte criteria tot meer flexibele interpretaties (zie ook Janssen et al. 2019).

Eerge relateerd geweld wordt in Nederland ook wel aangemerkt als een paraplubegrip (Janssen et al., 2022). De definitie van eerge relateerd geweld, zoals geformuleerd door Ferwerda en Van Leiden (2005) wordt vaak als uitgangspunt

gehanteerd in Nederlands beleid: *“eer gerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken”* (p.25).

Hoewel in het huidige overheidsbeleid in Nederland nu ook de term⁵ ‘schadelijke praktijken’ als paraplubegrip wordt gebruikt en dit als een uitbreiding van de aanpak van eerge relateerd geweld wordt beschouwd, prefereert de politie de term ‘eerge relateerd geweld’ (voor een meer uitgebreide discussie hierover, zie ook Janssen & Bentvelzen, 2024). Het concept van ‘schadelijke praktijken’ wordt door sommige onderzoekers bekritiseerd omdat het vaak bepaalde culturen eenzijdig en stigmatiserend benadert (zie bijvoorbeeld Withaeckx & Coene, 2011). Echter, in Nederland bestaat de neiging om het begrip eerge relateerd geweld steeds meer “uit te (laten) dienen” (Janssen & Sanberg, 2014), wat het risico op ‘begripserosie’ met zich meebrengt (Janssen et al., 2022).

Zoals later in hoofdstuk 3 zal worden belicht, bevestigen de deelnemers aan de expertmeeting dat het lastig is om te komen tot een universele definitie die ook in verschillende culturele contexten geldt. De experts geven aan dat ook de bovenstaande brede definitie niet (meer) voldoet in de huidige Nederlandse context: zo benadrukken zij dat daarin het genderspect nog niet voldoende naar voren komt. Ook geven ze aan dat het belangrijk is om stil te staan bij welke verklaringen verdachten/plegers of andere betrokkenen zelf geven voor het geweld, hoe zij zelf eer en eerge relateerd geweld definiëren, en welke rol eer volgens hen speelde (zie bijvoorbeeld Janssen, 2018).

5 In het Nederlandse overheidsbeleid valt eerge relateerd geweld de afgelopen jaren ook wel onder de brede parapluterm ‘geweld in afhankelijkheidsrelaties’ (GIA) (Janssen, 2017).

Eergerelateerd geweld komt voor in verschillende delen van de wereld. In Nederland wordt dergelijk geweld volgens Van der Torre en Schaap (2005) van oudsher (ten onrechte) vooral geassocieerd met de gemeenschap met een Turkse migratieachtergrond. Deze auteurs spreken van een “Turkse bias” als het gaat om de Nederlandse literatuur ten aanzien van onderzoek naar eer en eerwraak. De laatste tijd komen ook andere groepen in het vizier, en vooral de gemeenschap met een Syrische migratieachtergrond (Janssen et al., 2022).

Discussie over eergerelateerd geweld als een vorm van huiselijk geweld

Naast de discussie over de definitie van eer en eergerelateerd geweld is er ook een belangrijke discussie gaande of eergerelateerd geweld al dan niet gezien moet worden als een vorm van huiselijk geweld. Zo wordt er bijvoorbeeld gewezen op het ‘grijze gebied’ tussen huiselijk geweld en eergerelateerd geweld. Echter, hoewel eergerelateerd geweld vaak in een adem wordt genoemd met huiselijk geweld, zijn er belangrijke verschillen. Zo zijn bij eergerelateerd geweld vaak meerdere personen betrokken (Rutten & Deogratias, 2020). Volgens Janssen et al. (2019) is een cruciaal verschil ook dat het bij eergerelateerd geweld vaak gaat om groepsconflicten welke zich afspelen in de *extended* familie. Groepsdruk kan bij eerconflicten een belangrijke rol spelen en dergelijke eerconflicten kunnen ook het zogenaamde kerngezin overstijgen (Janssen, 2018). Verder zegt huiselijk geweld iets over de context waarin conflicten plaatsvinden, terwijl eergerelateerd geweld iets zegt over het motief dat aan de conflicten ten grondslag ligt (Janssen, 2018). Een ander wezenlijk verschil betreft de perceptie/bejegening van de dader vanuit de familie. Zo komt het voor dat een plegger van dodelijk eergerelateerd geweld vaak voor diens daad geprezen en/of geaccepteerd wordt door de familie, en vaak ook door de gemeenschap; immers, vanuit de perceptie van de familie herstelt of zuivert de plegger de familie-eer (Cooney, 2019). Op dit punt is er dus een wezenlijk verschil met huiselijk

geweld (Cooney, 2019), waarbij de perceptie/bejegening van de plegger vaak negatief is. Janssen (2018) geeft verdere uitleg over waarom dit onderscheid belangrijk is, vooral als het gaat om het bepalen van een geschikte aanpak. Zo wordt bijvoorbeeld verondersteld dat het opleggen van een tijdelijk huisverbod in gevallen van eergerelateerd geweld minder doeltreffend is, omdat het geen garantie biedt dat de dreiging wordt opgeheven, aangezien het conflict vaak een groepsaangelegenheid betreft.

Concept eergerelateerd geweld is complex

Al met al komt uit de literatuur naar voren dat de definitie van (dodelijk en niet-dodelijk) eergerelateerd geweld complex is; het begrip eer is bovendien dynamisch aangezien wat men onder eer verstaat veelal afhankelijk is van de tijd, plaats en context (Lünnemann & Wijers, 2010). Volgens Lünnemann en Wijers (2010, p. 12) kunnen daarnaast ook binnen bepaalde families en culturen verschillen zijn in opvattingen over het vormgeven van “een eervol leven”. Bovendien problematiseren sommige auteurs, zoals Janssen (2007) en Withaecx en Coene (2011), de gangbare manier waarop cultuur vaak wordt gebruikt in de discussie omtrent eer en eergerelateerd geweld. Janssen (2007) pleit onder meer voor een meer genuanceerde benadering van cultuur, die met name rekening houdt met de diversiteit binnen gemeenschappen en de veranderlijke aard van cultuur. Zo bekritiseert de auteur onder andere de opvatting dat gemeenschappen met een migratieachtergrond vaak worden beschouwd als een homogene groep met identieke opvattingen, terwijl er juist veel diversiteit is binnen deze groepen. Zo wijst de auteur erop dat er binnen deze groepen onder meer verschillende etnische, politieke en religieuze verschillen bestaan. Ook uit de auteur kritiek op de opvatting dat cultuur vaak wordt gezien als een statisch en onveranderlijk gegeven, terwijl het een dynamische set van normen en waarden is die kan veranderen (Janssen, 2007). De bijdrage van Janssen

zwengelt een belangrijke discussie aan over hoe cultuur wordt begrepen en gebruikt in gesprekken over eer en eengerelateerd geweld, en benadrukt onder andere dat gemeenschappen met een migratieachtergrond niet homogeen zijn, maar juist divers, en dat cultuur dynamisch is, wat uitnodigt tot een meer genuanceerde benadering van cultuur. Bovendien kan de definitie van familie-er ook per studie verschillen, wat het lastig maakt om de resultaten van diverse studies één-op-één met elkaar te vergelijken (Cooney, 2019).

Cijfers over dodelijk eengerelateerd geweld hoogstwaarschijnlijk een onderschatting

Zowel in Nederland als daarbuiten is onduidelijk hoe vaak dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld precies voorkomt. Dit komt mede omdat een universele definitie van (dodelijk en niet-dodelijk) eengerelateerd geweld ontbreekt (Cooney, 2019). Zo is het bijvoorbeeld onduidelijk of dodelijk eengerelateerd geweld in diverse landen stijgt of daalt, o.a. mede omdat dit niet altijd even goed wordt bijgehouden in de statistieken (Cooney, 2019). Volgens de Verenigde Naties zijn data over dodelijk eengerelateerd geweld schaars en vaak onderhevig aan het probleem van onderrapportage (UNODC, 2019; 2023). Bovendien geven diverse onderzoekers aan dat cijfers over dodelijk eengerelateerd geweld waarschijnlijk de werkelijkheid onderschatten omdat sommige incidenten verborgen blijven (denk bijvoorbeeld aan vermissingen, ogenschijnlijke suïcide of ogenschijnlijke ongelukken zoals het afbranden van een woning) (Cooney, 2019). Een dergelijke onderschatting lijkt ook te gelden voor niet-dodelijk eengerelateerd geweld.

Aantallen in Nederland

In Nederland biedt het Landelijk Expertisecentrum Eengerelateerd Geweld (LEC EGG) van de Nationale Politie onderzoek, analyse, advies en ondersteuning over complexe eengerelateerde zaken aan politie-eenheden en andere organisaties. Per jaar komen van de 1500-3000 zaken die bij de politie terechtkomen, waarbij vermoedens bestaan dat het motief voor (dreigend) geweld te maken heeft met een geschonden eergevoel, uiteindelijk circa 450-500 complexe zaken bij het LEC EGG terecht als mogelijke eierzaken (Janssen, et al., 2019). Echter, ten aanzien van de Nederlandse cijfers betreft dit hoogstwaarschijnlijk een onderschatting, omdat niet alle eierzaken bij de politie in beeld komen, bijvoorbeeld omdat deze daar niet altijd worden gemeld. Bovendien is het mogelijk dat eierzaken niet altijd bij de politie worden herkend en geregistreerd. Ook in Nederland, net als daarbuiten, is er dus sprake van een zogenaamd *dark number*. Verder komen niet alle eierzaken die bij de politie in beeld komen, bij het LEC EGG terecht. Op dit moment is het exacte aantal mogelijke eierzaken die bij de politie binnenkomen onduidelijk (LEC EGG, 2023). Dit heeft o.a. te maken met capaciteitsproblemen bij de politie, waardoor niet altijd even goed wordt bijgehouden hoeveel zaken er buiten LEC EGG worden behandeld door de politie (LEC EGG, 2023).

Wat betreft de soorten zaken die bij het LEC EGG binnenkomen, kan het volgende worden opgemerkt:

- LEC EGG-zaken die aangemerkt worden als ‘complex’ omvatten vaak zaken van ernstig geweld of bedreiging en zaken waarbij de politie behoefte heeft aan de inzet van een externe deskundige (bijvoorbeeld een cultureel antropoloog of een arabist) (Janssen & Sanberg, 2014).

- Van de complexe zaken die bij LEC EGG binnenkomen, gaat het vooral om bedreigingen (Janssen et al., 2019).
- Veel zaken die bij LEC EGG binnenkomen hebben te maken met partnerkeuze, het verlaten van een partner, seksualiteit en zwangerschap buiten het huwelijk (Janssen, et al., 2022). Deze situaties hangen vaak samen met eerkwesties gelinkt aan de eer van de familie, waarbij conflicten kunnen ontstaan over familie-eer, en bedreiging van de familie-eer kan resulteren in geweld.
- Ongeveer 40% van de LEC EGG zaken speelden zich af in een context van gemeenschappen met een Turkse of Koerdische migratieachtergrond, en ongeveer 20% van de LEC EGG zaken betreft betrokkenen met een Marokkaanse of Berberse achtergrond. Recentelijk komen ook zaken binnen van betrokkenen met een Syrische, Irakese of Somalische migratieachtergrond. De laatste jaren is er toenemende aandacht voor nieuwkomers in Nederland die asiel aanvragen (Janssen et al., 2019).
- Ongeveer 1-3 procent van de complexe zaken die bij LEC EGG binnenkomt, betreft een dodelijk afloop (d.w.z. moord, doodslag of suïcide) (Janssen, et al., 2019).

Inzoomen op recente LEC EGG-zaken

Het meest recente jaarverslag van LEC EGG laat zien dat daar in 2023 in totaal 619 vermoedelijke eergerelateerde zaken binnenkwamen, waarvan het overgrote deel niet-dodelijke eergerelateerde geweldszaken betrof: bij ruim 60% van de zaken in 2023 ging het om mishandeling (31%) of bedreiging (31%), gevolgd door dwang (12%) (LEC EGG, 2024). Bij 1 procent van de LEC EGG-zaken (dat wil zeggen 9 zaken waarbij 9 slachtoffers vielen) ging het om moord of doodslag zaken, waarbij rekening werd gehouden met de mogelijkheid van een eermotief (LEC EGG, 2024). Het ging in twee gevallen om een

vrouw. In één van de dodelijke gevallen ging het om een minderjarige. De cijfers van 2023 laten zien dat de meeste eierzaken die bij LEC EGG binnenkomen afkomstig zijn van politie-eenheid Den Haag (15%), Midden-Nederland (14%), Oost-Nederland (14%) en Rotterdam (14%) (LEC EGG, 2024). Aangezien er in de jaarverslagen geen onderscheid is gemaakt tussen dodelijk en niet-dodelijk geweld, blijft in de meest recente jaarverslagen van 2022 en 2023 onduidelijk vanuit welke politie-eenheid de meeste dodelijke eierzaken binnenkwamen bij LEC EGG. Uit het jaarverslag blijkt dat de meeste zaken die in 2023 bij LEC EGG binnenkwamen, zich afspeelden in een context van gemeenschappen met een Turkse, Marokkaanse of Syrische migratieachtergrond⁶ (LEC EGG, 2024). In de periode 2019-2022 is het opvallend dat er vooral een toename is in de zaken vanuit gemeenschappen met een Syrische migratieachtergrond die bij LEC EGG binnenkomen (LEC EGG, 2023). Dit is deels te wijten aan het feit dat het aantal inwoners met een Syrische migratieachtergrond in Nederland de afgelopen jaren is toegenomen. Bij 20% van de totale zaken die bij LEC EGG in 2021 binnenkwamen ging het om betrokkenheid van mensen met een Turkse migratieachtergrond; in 16% van de LEC EGG-zaken waren mensen met een Marokkaanse migratieachtergrond betrokken; in ruim 20% van de zaken ging het om betrokkenheid van mensen met een Syrische migratieachtergrond (Janssen et al., 2022). In de meeste recente jaarverslagen van 2022 en 2023 wordt weinig tot geen informatie gegeven over de achtergrondkenmerken van verdachten en slachtoffers bij dodelijke en niet-dodelijke eergerelateerd zaken

⁶ “Bij het LEC EGG gaat de meeste casuïstiek over zaken waarbij mensen met een migratieachtergrond zijn betrokken”, aldus Janssen en Bentvelzen (2024, p.35). In het meest recente jaarverslag van LEC EGG wordt het volgende opgemerkt: “Eerconflicten komen in verschillende culturen voor. Door de opzet van het Nederlandse politieke beleid ligt echter een zwaar accent op eerproblemen binnen groepen met een migratieachtergrond. Dit heeft tot gevolg dat in de zaken die bij het LEC EGG binnenkomen, alleen zaken waarbij mensen zonder migratieachtergrond gezien worden wanneer zij in conflict raken met mensen met migratieachtergrond” (LEC EGG, 2024, p.28).

die LEC EGG zijn binnengekomen. Zo blijft bijvoorbeeld aan de hand van deze cijfers onduidelijk wat de exacte verdeling is van het aantal mannen en vrouwen die als slachtoffer of als verdachte bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd zaken betrokken waren. Ook is onduidelijk wat de leeftijd, sociaaleconomische positie en migratieachtergrond is van zowel slachtoffers en verdachten bij dodelijk en niet-dodelijk geweld. Verder wordt de relatie tussen verdachte en slachtoffers niet gepubliceerd. Aan de hand van deze cijfers kunnen dan ook geen uitspraken worden gedaan over relationele kenmerken van slachtoffers en verdachten die in Nederlandse zaken van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld betrokken waren.

Lacunes eerder onderzoek

Voor we de bevindingen van de literatuurverkenning per onderzoeksvraag presenteren, willen we, zoals in de inleiding besproken, enkele hiaten in eerder onderzoek de revue laten passeren. Een belangrijke lacune in eerder onderzoek is dat de meeste studies geen expliciet onderscheid maken tussen dodelijk en niet-dodelijk geweld (Ganpat, 2014), laat staan tussen dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Cooney, 2019). Volgens Cooney (2019) is een belangrijke tekortkoming in de huidige literatuur dat de meeste studies in het veld niet ingaan op de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet. Ook maken de meeste studies naar (dodelijk en niet-dodelijk) eengerelateerd geweld doorgaans gebruik van kleine samples (Cooney, 2019).

Leeswijzer

Zoals eerder aangegeven, is een belangrijke lacune in eerder onderzoek dat de meeste studies geen expliciet onderscheid maken tussen dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld. In de volgende paragrafen bespreken we de globale bevindingen van de literatuurverkenning ten aanzien van dodelijk en

niet-dodelijk eengerelateerd geweld, onderverdeeld naar onderzoeksvragen over achtergrondkenmerken, directe situationele aspecten, sociale omgeving en andere sociale factoren (Paragraaf 2.2-2.5). Daarna zoomen wij in op het beperkte aantal studies die wel een expliciet onderscheid maken en daarmee meer inzicht geven in eengerelateerd geweld met zowel een dodelijke als niet-dodelijke afloop (Paragraaf 2.6). Vervolgens gaan we in op verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (Paragraaf 2.7).

2.2. Achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders

Internationaal onderzoek naar wereldwijde trends laat zien dat slachtoffers van dodelijk eengerelateerd geweld gemiddeld 23 jaar oud zijn, het overgrote deel is vrouw en doorgaans zijn slachtoffers de dochters of zussen van de daders (Chestler, 2010). Deze trend is waar te nemen in Europa en daarbuiten (Chestler, 2010). Het overgrote deel van slachtoffers van eengerelateerd geweld, zowel dodelijk als niet-dodelijk, betreft een vrouw die in de ogen van familieleden ongehoorzaam is, met name vanwege het aangaan van ongeoorloofde seksuele relaties (Cooney, 2014). Over het algemeen geldt dat mannen een lager risico lopen om slachtoffer te worden van dodelijk eengerelateerd geweld dan vrouwen, omdat ongehoorzaamheid door mannen eerder wordt getolereerd en zij over het algemeen meer seksuele vrijheid en keuzevrijheid hebben om bijvoorbeeld te bepalen wanneer en met wie zij trouwen (Monckton-Smith et al., 2022). Echter, mannen kunnen ook slachtoffer worden van eengerelateerd geweld, bijvoorbeeld door de familie van de vrouw. Een reviewstudie van Elakkary et al. (2014) laat zien dat wanneer mannen slachtoffer worden van dodelijke eerconflicten, dit doorgaans een man betreft die de minnaar was van

een vrouw in een buitenechtelijke relatie (meestal gedood door de familie van de vrouw), of wanneer de man homoseksueel is (vaak gedood door de eigen familie) (Elakkary et al., 2014). Ook kan het voorkomen dat mannen slachtoffer worden van eengerelateerd geweld wanneer vrijwillige seks door de ander wordt aangeduid als verkrachting, wanneer de man weigert om zich te conformeren aan traditionele gendernormen, of wanneer de man weigert een gedwongen huwelijk aan te gaan (Bakker, 2005; Ermers, 2007; Van der Torre & Schaap, 2005; Lünemann & Wijers, 2010, p. 12).

De Nederlandse en internationale literatuur laat zien dat daders van zowel dodelijk als niet-dodelijk eengerelateerd geweld voornamelijk vaders, broers, of echtgenoten zijn (Cooney, 2014). Hoewel daders vaak mannelijke familieleden zijn, kunnen ook vrouwelijke familieleden betrokken zijn bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld (UNODC, 2019; Janssen & Sanberg, 2013; Brenninkmeijer et al., 2009). Lünemann en Wijers (2010, p. 13) stellen daarover het volgende: *“Ook vrouwen kunnen daders zijn of medepleger in die zin dat zij kunnen aanzetten tot geweld of de uitvoering ervan zelf ter hand nemen. De rol van de vrouw als ‘cultuurdraagster’, die via de opvoeding de normen en waarden in een gemeenschap doorgeeft, is essentieel. Zo spelen vrouwen een rol bij het in stand houden van de roddelcultuur en bij het organiseren van de eerwraak (vooral schoonmoeders)”*. Zowel in Nederlands als buitenlands onderzoek is weinig onderzoek gedaan naar de rol en het aandeel van moeders (als daders) (Aplin, 2017). Een Britse studie naar niet-dodelijk eengerelateerd geweld laat zien dat moeders vaak een cruciale rol spelen bij eengerelateerd geweld (Aplin, 2017).

Om meer inzicht te krijgen in de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk aflopen en andere niet, stelt Cooney dat de sociale afstand een rol speelt bij de ernst van het geweld, waarbij sociale afstand zowel verwijst naar relationele als culturele afstand. Als een vrouw bijvoorbeeld een romantische relatie aangaat met een man die relationeel verder verwijderd is, neemt de ernst van het geweld toe. Echter, als de vrouw bijvoorbeeld een relatie heeft met iemand die relationeel dichtbij staat, dan neemt de kans op dodelijk geweld af (Cooney, 2014). Relaterend aan de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk aflopen en andere niet, stelt Cooney bovendien dat schending van de eer doorgaans ernstiger wordt gezien wanneer de culturele afstand toeneemt. Zo neemt het risico op doding doorgaans toe wanneer de vrouw een romantische relatie aangaat met een man die cultureel verder verwijderd staat van haar eigen cultuur (een zogenaamde ‘outsider’) (e.g., Khan, 2006; Lang, 2005; Cooney, 2019). De status van de man waarmee de vrouw een romantische relatie aangaat, lijkt ook van belang. Zo stelt Cooney (2019) in het bijzonder dat een zogenaamde ‘statuskloof’ de kans op dodelijk eengerelateerd geweld doet toenemen: de kans dat de vrouw om het leven wordt gebracht, kan toenemen als zij een relatie aangaat met een man van lagere sociale status.

2.3. Rol van directe situationele aspecten

Internationaal gezien zijn er weinig tot geen studies gepubliceerd die inzicht geven in de patronen, sociale dynamiek en aaneenschakeling van gebeurtenissen die uiteindelijk opeenstapelen tot een dodelijke afloop van eerconflicten (Doğan, 2014). Bovendien is het perspectief/de stem van de dader - die cruciale inzichten kan geven in de dynamiek achter eengerelateerd geweld - veelal afwezig in onderzoek (Doğan, 2014). Vanuit de literatuur is dan ook weinig

bekend over de rol van dergelijke directe situationele aspecten bij dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld. Wat met name bekend is over directe situationele factoren, is dat de gemeenschap een belangrijke derde partij is, waarbij groepsdruk en roddels van groot belang zijn, zoals in de volgende paragraaf verder zal worden besproken. Verder toont het onderzoek van Monckton-Smith (2020; 2021) middels een 8-stappenmodel aan dat in zaken van intieme partnerdoding escalatieprocessen zichtbaar zijn. Echter, in de literatuur is vrij weinig bekend over de ontwikkelingspaden van dodelijk eengerelateerd geweld (Monckton-Smith, 2020). Wel zijn er onlangs pogingen gedaan om te achterhalen of en in hoeverre een soortgelijke homicide-timeline toepasbaar is voor dodelijke eengerelateerde geweldzaken. Zo is in het Verenigd Koninkrijk geprobeerd om op basis van casusonderzoek, waarbij in totaal 15 Britse zaken van dodelijk eengerelateerd geweld zijn bestudeerd, escalatieprocessen inzichtelijk te maken (ook wel een honour-killing timeline genoemd), vergelijkbaar met de homicide-timeline voor intieme partnerdoding. Hierbij werd onder andere gekeken naar de rol van dwingende controle (in het Engels ‘coercive control’) en de angst voor verlies van familie-eer. Monckton-Smith et al. (2022) stellen dat ook bij dodelijk eengerelateerd geweld bepaalde escalatieprocessen te onderscheiden zijn. Zij zien eengerelateerd geweld een vorm is van dwingende controle en gendergerelateerd geweld, voortkomend uit genderongelijkheid (zie ook Spark, 2009), waarbij het begrijpen van de motivaties van daders en de aard van eengerelateerd geweld cruciaal is voor interventies en het voorkomen van dit geweld. Het onderzoek van Monckton-Smith et al. (2022) veronderstelt dat er in traditionele huishoudens druk uitgeoefend kan worden om te voldoen aan sociaal-culturele verwachtingen van genderrollen. Dit kan eraan bijdragen dat het slachtoffer weinig autonomie heeft en voortdurend onder druk staat om zich te conformeren. De relatie kan vanaf het begin worden gekenmerkt door dwingende controle, waarbij de dader zijn autoriteit probeert te bevestigen

en grenzen stelt. Over de tijd kan de relatie gekenmerkt worden door steeds verdergaande dwingende controle, vooral als het slachtoffer niet voldoet aan culturele verwachtingen van genderrollen. Volgens Monckton-Smith et al. (2022) lijken er twee belangrijke triggers te zijn. De eerste is wanneer het slachtoffer haar gedrag verandert – minder gehoorzaam wordt aan de wensen van de dader(s) of minder meegaand wordt, of als meer ‘verwesterst’ wordt gezien; en de tweede is als ze zich vervolgens niet aanpast en blijft volharden in haar houding. Het beperkt beschikbare onderzoek in dit veld benadrukt hoe dwingende controle een rol kan spelen in de dynamiek van dodelijk eengerelateerd geweld.

2.4. Rol van directe sociale omgeving

Kenmerkend voor eengerelateerd geweld is dat de dreiging veelal uitgaat van de familie. Bij eergeweld vervult de sociale omgeving en in het bijzonder de familie (en de gemeenschap) een cruciale rol (Lünnemann & Wijers, 2010; Cooney, 2019; Janssen et al., 2021; Monckton-Smith et al., 2022). De betrokkenheid van de familie bij de conflicten is dus van groot belang (Janssen et al., 2021). Immers, eergeweld wordt doorgaans gekenmerkt door collectief geweld (Cooney, 2019). Dit is veelal anders dan bij huiselijk geweld waarbij het doorgaans gaat om individueel geweld. Lünnemann en Wijers (2010, p. 15) stellen dat *“het collectieve karakter van eengerelateerd geweld betekent dat de dreiging niet uitgaat van een persoon, maar van een hele familie”*. Bij eerconflicten gaat het dus vaak om groepsconflicten in plaats van individuele conflicten, zoals vaak het geval is bij huiselijk geweld (Janssen, 2018). Groepsdruk speelt daarbij vaak een belangrijke rol. Eerconflicten kunnen zich binnen en buiten het nucleaire gezin afspelen (doorgaans wordt daarmee het kengezin bedoeld, d.w.z.

partner, moeder, vader en kinderen) (Rutten & Deogratias, 2020). Eerconflicten kunnen dus ook het kengezin overstijgen en in de extended familie plaatsvinden (denk aan ooms, tantes, (achter) neven en nichten). Betrokkenheid van de familie uit zich bijvoorbeeld in tolerantie en steun voor eerge relateerd geweld door bepaalde familieleden (Aplin, 2017; Cooney, 2019). Bovendien kan het voorkomen dat de persoon die de eer op gewelddadige wijze probeert te herstellen of hiermee dreigt (ofwel de uitvoerder, degene die de (fysieke) handelingen uitvoert), niet per se dezelfde persoon is die het idee initieerde (de initiator) (zie ook Janssen en Sanberg (2014), over het strafrechtelijke onderscheid tussen materiële en intellectuele dader).

Familieleden hebben doorgaans inspraak bij besluit om over te gaan tot geweld

Naast de feitelijke pleger zijn er bij (dodelijk en niet-dodelijk) eerge relateerd geweld doorgaans meerdere personen betrokken, bijvoorbeeld bij het plannen en uitvoeren ervan. Het is ongebruikelijk dat eerge relateerd geweld zonder medeweten van familieleden plaatsvindt (Janssen et al., 2021). Zo hebben familieleden een invloedrijke rol in het besluit om wel of niet over te gaan tot geweld (Janssen et al., 2021). Echter, in Nederland wordt strafrechtelijk gezien voornamelijk aandacht besteed aan de daadwerkelijke dader; de eventuele betrokkenheid van overige familieleden wordt vaak over het hoofd gezien (Janssen et al., 2021).

Zoals eerder opgemerkt is zowel in Nederland als in buitenlands onderzoek weinig aandacht besteed aan de rol, betrokkenheid en het aandeel van moeders (als daders) (Aplin, 2017), terwijl moeders vaak wel deel hebben aan eerge relateerd geweld (Aplin, 2017).

Relatie tussen vrouw en de familie van belang

De mate waarin eerschending ('dishonour') wordt ervaren kan afhangen van hoe gelijk de relatie is tussen de vrouw en haar familie (Cooney, 2019). Wanneer er in grote mate sprake is van een hiërarchische relatie tussen de vrouw en haar familie, kunnen gedragingen eerder worden aangemerkt als een schending van de eer (Cooney, 2019). Zo kunnen patriarchale (autoritaire) families bepaalde gedragingen eerder aanmerken als mogelijke bedreiging van de autoriteit van de familie en deze daarmee eerder als eerschending ervaren (Cooney, 2019) dan wanneer er sprake is van een minder hiërarchische relatie tussen de vrouw en haar familie. Cooney (2019) stelt dan ook dat hoe minder gelijk de sociale positie van de vrouw binnen haar familie is, des te meer afstand er is tussen de familie en haar, en des te groter de kans dat zij gedood wordt.

Rol van roddel

In geval van eerconflicten speelt roddel een belangrijke rol in de sociale omgeving; roddel kan in het bijzonder grote schade toebrengen aan de familie reputatie (Barmaki, 2021). Uit een Britse studie naar 100 niet-dodelijke eerge relateerde conflicten blijkt bijvoorbeeld dat in een aanzienlijk deel de moeder van de vrouw een belangrijke rol speelde, vooral in het verspreiden van roddels (Aplin, 2017). Bovendien kunnen social media tot tal van problemen leiden ten aanzien van eerge relateerd geweld, bijvoorbeeld door de snelle verspreiding van roddels, valse beschuldigingen en bedreigingen, die moeilijk van het internet te verwijderen zijn (Janssen et al., 2019).

Mate van afhankelijkheid en groepsdruk

Onderzoek naar eerge relateerd geweld dat zich vooral richt op plattelandsgebieden laat zien dat in rurale gebieden familieleden doorgaans een belangrijke rol spelen, juist omdat de overheid in dergelijke gebieden weinig aanwezig is. Dit zorgt ervoor dat familieleden op elkaar aangewezen zijn en daarmee sterk

afhankelijk zijn van elkaar. Problemen worden daar doorgaans onderling opgelost. Zoals Janssen et al. (2021) aangeven: *“Familieleden zijn dan buitengewoon belangrijk: familieleden mogen en kunnen van elkaar meer verwachten”* (p.364). Gezien deze afhankelijke relatie heeft men vaak sterker te kampen met groepsdruk (Janssen et al., 2021).

De gemeenschap is een belangrijke derde partij

Naast de familie speelt ook de gemeenschap een invloedrijke rol. De gemeenschap kan (1) door middel van roddel de eerschending (mede) bekend maken, (2) druk uitoefenen op de familie om de vrouw te bestraffen, (3) de familie bestraffen als zij geen actie onderneemt, en (4) de familie prijzen als de vrouw wel wordt bestraft (Cooney, 2019).

Sociaal isolement speelt een rol

Het Nederlandse onderzoek van Van der Torre en Schaap (2005), waarin 20 ernstige eengerelateerde zaken werden bestudeerd met een dodelijke en niet-dodelijke afloop, laat zien dat vrouwen die in een (zeer) sterk sociaal isolement leefden een groter risico liepen op dodelijk eengerelateerd geweld.

2.5. Rol van sociale factoren

Er is veel debat in de internationale literatuur over de mogelijke oorzaken van eengerelateerd geweld, met name over de rol van sociale factoren, waaronder religie. Hoewel religie een van de meest controversiële risicofactoren is die in de literatuur wordt bediscussieerd, is empirisch onderzoek naar de rol van religie schaars en bevatten de bestaande studies tegenstrijdige bevindingen (Beller et al., 2021). Lünemann en Wijers (2010, p. 12) merken op dat eergeweld geen

religieus fenomeen is, maar een cultureel verschijnsel dat vooral voorkomt in patriarchale gemeenschappen met sterk hiërarchische verhoudingen en traditionele rolopvattingen over man en vrouw. Volgens Janssen et al. (2022) is er geen directe relatie tussen religie en eengerelateerd geweld, maar wel een indirecte relatie. Zij stellen dat dit komt doordat *“aan religies opvattingen over gender verhoudingen en seksualiteit verbonden zijn. In groepen waarin tevens eeropvattingen een belangrijke rol spelen, worden die opvattingen mede gekleurd door morele codes ontleend aan religie”* (Janssen, et al., 2022, p. 26).

De culturele dimensie wordt doorgaans van belang geacht in het verklaren van eengerelateerd geweld (Doğan, 2014). Zogenaamde culturele conflicten of conflicten over normen en waarden spelen vaak een rol in gemeenschappen waar (dodelijk en niet-dodelijk) eengerelateerd geweld voorkomt (Doğan, 2014). Noties over mannelijkheid kunnen bijvoorbeeld gelinkt zijn aan eer: zo kan de (strikte) opvatting heersen dat een man niet als mannelijk wordt gezien tenzij hij zijn eer herstelt (Doğan, 2014). Ook kunnen er binnen specifieke gemeenschappen of families verschillen bestaan over opvattingen over het vormgeven van “een eervol leven” (Lünemann & Wijers, 2010, p. 12) en spelen onder meer opvattingen over zedelijkheid een belangrijke rol bij eerconflicten (Janssen & Sanberg, 2014).

Daarnaast blijkt uit de literatuur dat vrouwelijke slachtoffers, zoals dochters, vaak als daders worden gezien omdat ze worden verondersteld sociale normen te hebben geschonden. Hierdoor houdt de familie hen verantwoordelijk voor wat hen is overkomen (Jafri, 2009, Welden, 2010; Balzani, 2011; Becker, 2008; Aplin, 2017). Dit leidt ertoe dat zij ook als buitenstaanders worden aangemerkt.

2.6. Inzoomen op studies die inzicht geven in eengerelateerd geweld met een dodelijke en niet-dodelijke afloop

Zoals eerder aangegeven, is een belangrijke lacune in eerder onderzoek dat de meeste studies geen expliciet onderscheid maken tussen dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld. Het beperkte aantal studies waarin wel een onderscheid is gemaakt tussen dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld, laat een aantal interessante bevindingen zien. In deze paragraaf zoomen wij in op studies die meer inzicht geven in eengerelateerd geweld met een dodelijke en niet-dodelijke afloop.

In het onderzoek van Kardam (2005) in vier Turkse steden is gebruik gemaakt van een relatief grote sample (meer dan 100 zaken) waarbij gekeken is naar eengerelateerd geweld waarbij ook een deel dodelijk en niet-dodelijk eindigde. Het onderzoek laat zien dat niet alle eengerelateerde zaken dodelijk eindigen en dat een aanzienlijk deel zonder te doden wordt opgelost. Ook in dat geval kunnen er negatieve gevolgen zijn voor de vrouw, bijvoorbeeld afgewezen of buitengesloten worden door de familie, of gedwongen worden de verblijfplaats of stad te verlaten of te trouwen tegen haar wil. Bovendien blijkt dat in sommige gevallen waarbij de vrouw niet werd gedood, de vrouw gedwongen werd om later suicide te plegen. Er bestaat het gevaar dat wanneer de vrouw niet wordt gedood, de hele familie wordt buitengesloten door de samenleving of gemeenschap. Voor een antwoord op de vraag wanneer eengerelateerde conflicten een dodelijke of niet-dodelijke uitkomst kennen, moet volgens Kardam (2005) de huwelijksstatus van de vrouw en het type gedraging waarmee zij zich inlaat in ogenschouw worden genomen. Ook is de

afloop daarnaast afhankelijk van de omstandigheden. Wanneer een alleenstaande vrouw bijvoorbeeld een relatie aangaat met een man, is het mogelijk dat de vrouw, of man, of allebei worden vermoord. Echter, volgens Kardam (2005) kan in sommige gevallen worden overgaan tot niet-fatale oplossingen, bijvoorbeeld door het meisje te laten trouwen. Kardam (2005) geeft aan dat vooral twee cruciale beslissingen van de familie hierbij de uitkomst bepalen: namelijk (a) of de vrouw wel of niet zwanger is, en (b) de mate van publieke bekendheid van de eerschending.

Al met al concludeert Kardam (2005) dat de uitkomst van eerconflicten in grote mate wordt beïnvloed door de volgende factoren: (1) de sociale kenmerken van de betrokken families (waaronder de sociaaleconomische status, en migratieachtergrond); (2) de mate waarin er sprake is van een gelijke relatie; en (3) de mate waarin het publiek van de gebeurtenissen afweet.

De mate waarin anderen van het eerverlies af weten: hoe meer mensen ervan afweten, des te groter de kans op een dodelijke afloop

Van Eck (2003) richt zich in haar onderzoek op eengerelateerd geweld binnen gemeenschap met een Turkse migratieachtergrond in Nederland. Net zoals Kardam (2005) geeft ook Van Eck aan dat vele erekwesties per definitie niet dodelijk worden opgelost. Volgens Kressel (1981) is het van belang bij de vraag of dodelijk eengerelateerd geweld wel of niet zal plaatsvinden afhankelijk van hoeveel mensen van de eerschending afweten. Sterker nog, hoe meer mensen ervan afweten, hoe groter de kans op een dodelijke afloop. Immers, hoe meer mensen ervan afweten, hoe groter de reputatie schade van de familie.

Ginat (1997) stelt echter dat de vraag of dodelijk eerge relateerd geweld wel of niet zal plaatsvinden niet zozeer afhangt van de publieke bekendheid van het eerverlies. Volgens haar is het eerder een *publieke beschuldiging* als gevolg daarvan die de kans op een dodelijke afloop van eerge relateerd geweld doet toenemen (zie ook hieronder).

Dodelijk geweld als een ‘last resort’

Uit de literatuur komt naar voren dat bij erekwes ties vaak gezocht wordt naar niet-dodelijke oplossingen om eer te herstellen. Dodelijk eerge relateerd geweld wordt veelal gezien als een ‘last resort’ (Cooney, 2014; Cooney, 2019; Doğan, 2014).

Alternatieven

De meeste eerconflicten eindigen niet dodelijk, omdat er vaak diverse alternatieven zijn die de familie kan inzetten om conflicten op te lossen, zo blijkt uit diverse studies (zie bijvoorbeeld Cooney, 2014; 2019; Doğan, 2014). Er is in de literatuur zeer weinig bekend over wanneer families overgaan tot dodelijk geweld (Cooney, 2019). Of men bij eerconflicten wel of niet overgaat tot dodelijk geweld, lijkt vooral afhankelijk te zijn van de duur, frequentie en intensiteit van associaties die opvattingen ondersteunen dat (dodelijk) geweld nodig is wanneer de eer van de familie is aangetast (Doğan, 2014). Zelfs als deze associaties er zijn, wordt dodelijk geweld alsnog gezien als het laatste middel (Doğan, 2014)

Een langzaam proces

Uit onderzoek blijkt dat wanneer sprake is van overschrijding van erecodes, families niet automatisch overgaan tot het doden van degene die de erecodes heeft geschaad (zie bijvoorbeeld Van Eck, 2003). In tegenstelling tot wat vaak

wordt gedacht, verloopt dit proces langzaam en soms gaan daar jaren overheen (Cooney, 2014; Cooney, 2019), wat tevens vroegsignalering bemoeilijkt (AEF, 2019). Uit diverse studies blijkt dat familieleden daarbij vaak op zoek gaan naar andere, niet-dodelijke oplossingen of alternatieven om het eerverlies te herstellen; dit kan variëren van inactie (niets doen/tolereren), het geven van waarschuwingen, overtuigen om de relatie te verbreken, het arrangeren van een (gedwongen) huwelijk of juist regelen van een huwelijk met een andere man, overgaan tot abortus bij zwangerschap, wegsturen van de vrouw, dreigingen uiten, of fysiek mishandelen (Cooney, 2014; Cooney 2019; zie ook Van Eck, 2003). Het betalen van compensatie (bijvoorbeeld aan de partij die aangeeft benadeeld te zijn) kan mogelijk ook een manier zijn om een eerconflict niet-dodelijk op te lossen (Van Eck, 2003).

Zoals gezegd worden gedwongen huwelijken vaak ingezet als een strategie om een eerconflict op een niet-dodelijke manier te lossen (Cooney, 2019). Echter, het arrangeren van gedwongen huwelijk kan eerconflicten zowel escaleren als de-escaleren: wanneer de vrouw bijvoorbeeld weigert het gedwongen huwelijk aan te gaan en weglucht kan het gevaar op dodelijk eergeweld toenemen (Cooney, 2019).

Ook blijkt uit onderzoek dat de kans op het tolereren (i.e. inactie) toeneemt wanneer de familie de eerschending kan geheimhouden of verhullen, door bijvoorbeeld niet erover te praten of erover te liegen (Cooney, 2019).

Kans op dodelijke afloop kan toenemen wanneer alternatieve oplossingen hebben gefaald; druk vanuit de gemeenschap van belang

Ook uit Nederlands onderzoek (zoals Van Eck, 2003) komt naar voren dat families vaak op zoek gaan naar niet-dodelijke alternatieven om

erekwesties op te lossen. Van Eck (2003) deed onderzoek naar eerwraak binnen de gemeenschap met een Turkse migratieachtergrond en behandelt ook waarom in bepaalde dodelijke zaken niet-dodelijke oplossingen niet voldeden. Volgens Van Eck (2003) worden de meeste eerconflicten niet-dodelijk opgelost en kunnen diverse factoren de kans op een dodelijke afloop mogelijkwijs doen toenemen, zoals wanneer de alternatieven om erekwestie op te lossen gefaald hebben. Druk vanuit de gemeenschap (met een Turkse migratieachtergrond) speelt een invloedrijke rol in de vraag of dodelijk geweld wordt toegepast, volgens Van Eck, en is met name afhankelijk van (a) de mate van publieke kennis, (b) een directe confrontatie met de “loss namus” (vrij vertaald verwijst verlies van ‘namus’ meestal naar het verlies van eer en kuisheid. Namus omvat de eer en kuisheid van vrouwen en meisjes; voor mannen houdt het in dat hun vrouwelijke familieleden kuis zijn); vanuit de gedachte dat een directe confrontatie met de “loss namus” moeilijk te negeren is, en; (c) een publieke beschuldiging.

Publieke beschuldiging van belang om drempel tot doding te overkomen

Volgens Ginat (1997) gaan families alleen over tot het doden als er een publieke beschuldiging van eerschending heeft plaatsgevonden. Anders gezegd, om over te gaan tot het doden is er meer nodig is dan alleen publieke kennis van het eerverlies. Cruciaal volgens Ginat (1997) is namelijk dat de extended familie de vader of de broer ervan beschuldigt dat hij faalt om de eer van de groep te behouden. Een dergelijke publieke beschuldiging is nodig om de drempel tot doding te overkomen (Ginat, 1997). Echter, Cooney (2019) merkt op dat een publieke beschuldiging in sommige contexten niet per se een noodzakelijke voorwaarde zou kunnen zijn voor het optreden van dodelijk geweld, maar dat het wel het proces naar escalatie op zijn minst versnelt.

Sociale steun vanuit het netwerk kan mogelijk beschermend werken

Het Nederlandse onderzoek van Van der Torre en Schaap (2005), waarin 20 ernstige eergeerelateerde zaken werden bestudeerd met een dodelijke en niet-dodelijke afloop, laat zien dat vrouwen die in een (sterk) sociaal isolement leefden een groter risico liepen op dodelijk eergeerelateerd geweld. Cooney (2019) stelt daarbij dat sociale steun vanuit het netwerk (en vooral van welvarende, invloedrijke familieleden) een vrouw mogelijk kan beschermen tegen de dood, zeker in vergelijking met gevallen waarbij de vrouw geen tot weinig netwerk heeft of in isolatie leeft. Kardam (2005) benadrukt eveneens het belang van de steun van het netwerk: in gevallen die uiteindelijk niet-dodelijk eindigden bleek de steun vooral te komen van familieleden die een invloedrijke status hadden in de gemeenschap (zie ook Cooney, 2019). De status van de mensen die steun bieden lijkt dus ook een prominente rol te spelen (Cooney, 2019).

Dodelijk eergeerelateerd geweld verloopt doorgaans volgens een escalatie proces

Volgens Cooney (2019) is er bij veel (dan wel de meeste) dodelijke eergeerelateerde zaken sprake van een proces waarbij een bepaald patroon in de escalatie van het geweld is waar te nemen: “*when the dishonor is discovered, the women is beaten; if she persists, the beatings become more frequent and violent*” (Cooney, 2019, p. 211). Meervoudige gedragingen van eerschendingen kunnen daarmee mogelijkwijs de kans op gevaar doen toenemen ten opzichte van eenmalige eerschendingen (Cooney, 2019).

2.7. Verklaringen

Het verklaren van eengerelateerd geweld is complex. In dit hoofdstuk bespreken we beknopt een aantal belangrijke verklaringen, waaronder theorieën die focussen op cultuurconflict, de rol van het patriarchaat en sociale controle.

De culturele dimensie en met name culturele conflicten of conflicten ten aanzien van normen en waarden wordt doorgaans van belang geacht bij het verklaren van het verschijnsel eengerelateerd geweld (Doğan, 2014). Echter, verschillende auteurs, zoals Withaecx en Coene (2011), benadrukken dat cultuur flexibel en veranderlijk is, en dat individuen verschillende betekenissen toekennen aan culturele concepten. Deze auteurs wijzen erop dat cultuur geen deterministische invloed heeft op het handelen van personen. Zij pleiten voor een genuanceerde kijk op cultuur, waarbij wordt erkend dat cultuur dynamisch is en dat cultuur alleen niet het gedrag van personen bepaalt, maar dat eerder een (complexe) multitude van factoren het gedrag van mensen bepaalt (Withaecx & Coene, 2011).

Uit de literatuur komt naar voren dat niet alleen culturele verklaringen van belang zijn voor het verklaren van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld; ook andere factoren zijn van belang (AEF, 2019). Traditionele familie-eer is veelal afhankelijk van de vrouwelijke seksualiteit. Eer hangt daarmee onder andere samen met gender. Het niet conformeren aan of verzet tegen strikte (gendergerelateerde) familieregels speelt doorgaans een invloedrijke rol bij eengerelateerd geweld (Sanberg & Janssen, 2018). Ten aanzien van traditionele familie-eer gelden vaak noties over vrouwelijkheid waarbij sprake is van strikte opvattingen, regels en verwachtingen voor vrouwen met betrekking tot gehoorzaamheid en dienstbaarheid die linken aan seksualiteit, en in het

bijzonder maagdelijkheid en huwelijkse trouw (Nanhoe, Lünemann & Pels, 2013). Aangezien traditionele familie-eer vaak sterk samenhangt met seksualiteit wordt van mannen vaak verwacht dat zij de vrouwelijke seksualiteit controleren (Cooney, 2019). Bovendien kan mannelijkheid ook gelinkt zijn aan eer: zo kunnen er (strikte) opvattingen heersen dat een man niet mannelijk is, mits hij zijn eer herstelt (Doğan, 2014).

Theorie over patriarchaat: uiting van patriarchale machtsverhoudingen

Eengerelateerd geweld wordt in de literatuur veelal gezien als een uiting van zogenaamde patriarchale machtsverhoudingen (Aplin, 2017). Vanuit de theorie wordt familie-eergeweld gezien als een vorm van gendergerelateerd geweld (Cooney, 2019). De theorie stelt mannelijke dominantie centraal waarbij geweld wordt gezien als een middel om controle over vrouwen te behouden, en in het bijzonder de seksualiteit en autonomie van vrouwen (Cooney, 2019; Monckton-Smith et al., 2022). Vanuit een genderperspectief wordt eengerelateerd geweld aangemerkt als een vorm van gender-gerelateerde criminaliteit: de meeste slachtoffers zijn vrouw en het overgrote deel van de daders is man. Vanuit deze benadering komt eengerelateerd geweld voort vanuit ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen, waarbij mannen doorgaans binnen de familiestructuur een hogere status genieten dan vrouwen (Aplin, 2017). De meerwaarde van deze theorie is dat het de genderongelijkheid centraal stelt bij het verklaren van familie-eergeweld (Cooney, 2019). Hoewel in de literatuur doorgaans wordt erkend dat gender van belang is bij de verklaring van eengerelateerd geweld, lijkt een verklaring die zich alleen richt op gender echter niet voldoende (Cooney, 2019). Zo bekritiseert Cooney met name de patriarchale benadering vanwege de beperkte scope van de factoren waarnaar wordt gekeken. Immers, bij eercultuur draait het niet louter om het controleren van vrouwen door mannen; ook het respect van 'peers' is bijvoorbeeld van cruciaal

belang (Cooney 2019). Bovendien kunnen vrouwen in sommige gevallen ook een zekere mate van betrokkenheid hebben bij eergeweld; zij spelen vooral een belangrijke rol bij zowel dodelijk als niet-dodelijk eergerelateerd geweld door het verspreiden van roddel binnen de familie en gemeenschap (zie bijvoorbeeld Aplin, 2017 over niet-dodelijk eergerelateerd geweld; en Glazer & Ras, 1994 over dodelijk eergerelateerd geweld).

Meeste theorieën behandelen niet waarom bepaalde conflicten dodelijk eindigen en andere niet

Een belangrijke tekortkoming van de patriarchale theorie en culturele theorie en andere vaak aangehaalde theorieën in de literatuur is dat zij tekortschieten in het verklaren waarom bepaalde eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet (Cooney, 2019). De meeste theorieën gaan primair in op de vraag waarom eergerelateerd geweld als verschijnsel überhaupt voorkomt, maar bieden geen inzicht in de vraag waarom bepaalde eergerelateerde zaken ernstiger aflopen dan andere (Cooney, 2019), dat wil zeggen waarom bepaalde eergerelateerde incidenten dodelijk eindigen en andere niet (Cooney, 2019). Als gevolg hiervan weten we zeer weinig over de vraag waarin eergerelateerde incidenten met een dodelijke afloop zich van niet-dodelijke incidenten onderscheiden, wat zorgt voor een grote leemte in onze kennis (Cooney, 2019).

Eergerelateerd geweld als een – bestraffende - vorm van sociale controle in reactie op wangedrag

Een alternatieve verklaring komt van Cooney (2014; 2019). Volgens Cooney kan eergerelateerd geweld aangemerkt worden als een punitieve vorm van sociale controle (Cooney, 2014). Meer specifiek, het is een vorm van bestraffing door de familie vanwege het vertonen van bepaald gepercipieerd afwijkend gedrag of wangedrag dat de eer of status van de familie ondermijnt (Cooney, 2019). Volgens Cooney (2019) is familie-eergeweld dus een vorm van straf en wanneer het dodelijk is, noemt hij het een ‘familie-executie’: de dood is de meest ernstige vorm van bestraffing als reactie op eergerelateerd wangedrag (Cooney, 2019). Daarbij dient opgemerkt te worden dat sommige vrouwen kunnen overgaan tot suïcide vanwege de ondraaglijke schaamte of vanwege de angst dat de familie hen zal doden (Van Eck, 2003; Kardam, 2005; Cooney, 2019).

Sociale afstand ter verklaring van de ernst van eerconflicten

Volgens Cooney (2014) kan sociale afstand (geïnspireerd door theorie van Black, 1976, 1993) helpen verklaren waarom bepaalde eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet. Met sociale afstand wordt enerzijds relationele afstand bedoeld en anderzijds de culturele afstand (Black, 1976, 1993). Hoe groter de sociale afstand, hoe groter de eerschending en hoe groter het risico dat de ernst van de bestraffing toeneemt. Zo stelt Cooney (2019) onder meer dat een romantische relatie met een man ervoor kan zorgen dat de relationele afstand tussen de vrouw en haar familie toeneemt. Over het algemeen geldt, hoe groter de relationele afstand, des te groter het risico dat het gevaar toeneemt dat de vrouw wordt gedood. De relationele afstand kan des te groter worden als de familie de man niet kent. De eerschending wordt dan als groter ervaren dan wanneer de familie de man wel kent. Het gevaar neemt toe wanneer de vrouw een romantische relatie aangaat met een man die relationeel verder verwijderd is (denk

bijvoorbeeld aan een relatie aangaan met een vreemde in vergelijking met een bekende binnen de eigen gemeenschap). Zoals eerder aangegeven, stelt Cooney bovendien dat schending van de eer doorgaans ernstiger wordt gezien wanneer de culturele afstand toeneemt: Het risico op dodelijk geweld neemt doorgaans toe wanneer een vrouw een romantische relatie begint met een man die cultureel verder van haar eigen cultuur af staat (e.g., Khan, 2006; Lang, 2005; Cooney, 2019). Verder stelt Cooney (2019) dat een zogenaamde 'status gap' (statuskloof) bijdraagt aan de toename van de kans op dodelijk eengerelateerd geweld: de kans dat de vrouw om het leven wordt gebracht kan toenemen als zij een relatie aangaat met een man van een lagere sociale status. Tegelijkertijd veronderstelt Cooney dat de kans op dodelijk geweld afneemt als de man een hoge economische status heeft (Cooney, 2019).

3. Bevindingen uit de expertmeeting

De voorlopige resultaten van de literatuurverkenning werden tijdens een expertmeeting gepresenteerd aan een groep van acht experts, bestaande uit een ervaringsdeskundige, wetenschappers en praktijkprofessionals die met de doelgroep werken. In dit hoofdstuk presenteren we de bevindingen zoals opgehaald tijdens de expertmeeting.

Hoewel de expertmeeting in eerste instantie vooral bedoeld was om nader duiding te geven aan de resultaten en, waar mogelijk, nader inzichtelijk te maken wat Nederland kan leren van buitenlandse voorbeelden ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld, kwamen in het bijzonder ook concrete aanbevelingen naar voren ter verdere verbetering en versterking van de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland. De onderzoekers merken op dat de experts tijdens de meeting aangaven weinig zicht te hebben op buitenlandse voorbeelden. Daarom verschoof de focus naar aanbevelingen ter verdere verbetering en versterking van de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland. Na de expertmeeting voerden de onderzoekers een korte deskresearch uit naar buitenlandse voorbeelden om enkele praktische handvatten te bieden als mogelijke startpunt voor verdere actie.

Allereerst vroegen wij de experts om te reflecteren op de definitie van eengerelateerd geweld zoals geformuleerd door Ferwerda en Van Leiden (2005). Deze definitie wordt vaak als uitgangspunt gehanteerd in het Nederlandse beleid.

We vroegen de experts in hoeverre zij deze definitie nog relevant en up-to-date achten: *“eengerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken”* (p.25).

Hoewel de experts erkenden dat het lastig is om te komen tot een universele definitie die in verschillende culturele contexten geldt, volstaat bovenstaande definitie volgens hen niet meer in de huidige Nederlandse context. Zo benadrukken de experts dat met name het genderspect hierin nog onvoldoende naar voren komt. Ook geven experts aan dat het van belang is om stil te staan bij de verklaringen die verdachten/plegers of andere betrokkenen zelf geven voor het geweld, alsook hoe zij zelf eer en eengerelateerd geweld definiëren, en welke rol eer volgens hen bij het geweld speelde (zie ook Janssen, 2018).

Daarnaast onderschrijven de experts dat de term “eengerelateerd geweld” veel discussie veroorzaakt, omdat het een concept is dat moeilijk precies te definiëren is. Ze benadrukken ook de nuancering dat eer een sociaal construct is, en dat verschillende landen verschillende definities en benaderingen van dit concept hanteren, wat soms ook door het politieke klimaat wordt beïnvloed.

De experts wijzen erop dat de resultaten van het verkennende literatuuronderzoek, dat grotendeels gebaseerd is op buitenlands onderzoek, voorzichtig moeten worden geïnterpreteerd. Het is nog onduidelijk in hoeverre deze resultaten te generaliseren zijn naar Nederland en de Nederlandse bevolking. Ondanks de genoemde kanttekeningen noemen de experts verschillende concrete punten waarop Nederland zijn aanpak van dodelijk en niet-dodelijk geweld kan versterken, die hierna worden besproken. Overigens stelden zij tevens dat het buitenland mogelijk ook van Nederland kan leren. Zij wezen namelijk op de internationale belangstelling voor de Nederlandse aanpak van eengerelateerd geweld. Zij doelen dan vooral op de geconcentreerde aandacht van LEC EGG voor de problematiek, de focus op de rol van de uitgebreide familie, de aandacht voor de mogelijke rol van vrouwen bij het aanzetten tot geweld, en de aandacht voor mannelijke slachtoffers. Sommige experts krijgen vragen over de Nederlandse aanpak van eengerelateerd geweld, zowel uit verschillende Europese landen als van buiten Europa, zoals Canada, waar nog geen specifieke aanpak bestaat. De experts benadrukken echter dat het belangrijk is om te blijven investeren in deze geconcentreerde aandacht van LEC EGG, als belangrijk hulpmiddel om complexe zaken aan te pakken. Tegelijkertijd geven de experts aan dat er momenteel druk ligt op de politie en hulpverlening, zoals we hieronder verder bespreken.

Meer aandacht voor gender

Tijdens de expertmeeting verwezen de experts herhaaldelijk naar het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (het Verdrag van Istanbul). Het belangrijkste doel van dit verdrag is om vrouwen beter te beschermen tegen geweld en bij te dragen aan de vermindering van discriminatie tegen vrouwen. Het Verdrag van Istanbul verplicht de verdragspartijen, waaronder Nederland, om een beleid te voeren dat rekening houdt met gender in de aanpak van geweld tegen vrouwen. Op Europees niveau is er als reactie op deze verplichting kritiek geuit op het

Nederlandse beleid omdat het onvoldoende gendersensitief is in de aanpak van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (zie ook Althoff et al., 2021; Gun et al., 2020; GREVIO, 2020).

De Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), een onafhankelijk toezichhoudend orgaan dat de uitvoering van het Verdrag controleert, bekritiseert met name het streven naar een meer genderneutraal beleid in Nederland en stelt daarover onder meer het volgende:

■ *“Bij genderneutraal beleid bestaat het gevaar dat beroepskrachten interventies uitvoeren zonder aandacht te hebben voor genderspecifieke aspecten, wat leidt tot hiaten in bescherming en ondersteuning en ertoe bijdraagt dat vrouwen opnieuw slachtoffer worden” (GREVIO, 2020, p. 7).*

Ook uit onderzoek blijkt dat Nederland nog onvoldoende aandacht besteedt aan de onderliggende oorzaken en de aanpak van geweld vanuit een genderperspectief (Althoff et al., 2021). De experts bevelen aan dat er in het Nederlandse beleid explicieter aandacht wordt besteed aan zaken zoals genderrollen (Guns et al., 2020). Daarnaast adviseren de experts meer gerichte inspanningen om volledig te voldoen aan de verplichtingen van het Verdrag, met name door stabiele en duurzame financiering te garanderen en te borgen voor beleid gericht op de aanpak van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Bovendien beveelt GREVIO aan om

■ *“een, stelselmatige, verplichte en genderspecifieke initiële opleiding en bijscholing in te voeren over alle vormen van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld voor alle beroepskrachten die werken met vrouwen en kinderen die slachtoffer zijn geworden van geweld, onder wie beroepskrachten die vallen onder de Wet verplichte meldcode, Veilig Thuis en maatschappelijk werkers, beleidsmakers en tolken bij de immigratiedienst” (GREVIO, 2020, p. 8).*

Meer aandacht voor lange termijnvisie en internationale samenwerking

Sommige experts geven aan dat Nederland zou kunnen profiteren van meer investeringen in een langetermijnvisie, het verminderen van fragmentatie in beleid en aanpak, en het aangaan van meer samenwerking op Europees niveau. Recentelijk heeft de Gender Equality Strategy 2020-2025, samen met EU-aanbevelingen vanuit het European Institute for Gender Equality (EIGE), hoge prioriteit gegeven aan kwesties zoals (family-)femicide. Femicide wordt beschouwd als de meest ernstige vorm van geweld tegen vrouwen. In EU-verband wordt daarnaast aanbevolen om ook te blijven investeren in trainingen voor professionals en het delen van veelbelovende praktijken tussen EU-landen om geweld tegen vrouwen, inclusief family-femicide, aan te pakken en te voorkomen (EIGE, 2023).

Sommige experts menen dat er in Nederland vaak niet verder dan het eigen land wordt gedacht: *“We denken nationaal, maar eigenlijk is de aanpak van eerdergerelateerd geweld een internationaal punt”*, aldus een van de experts. Volgens de experts wordt in Nederland nog te weinig gekeken naar hoe er op Europees niveau kan worden samengewerkt. Dit is des te meer van belang vanuit de diaspora gedachte: mensen leven tegenwoordig steeds meer transnationaal; er is vaak niet alleen een band met het land van herkomst van de familie maar ook met familie in andere Europese landen. Meer internationale samenwerking wordt dan ook door de experts van cruciaal belang geacht, in ieder geval op Europees niveau. Sommige experts merkten op dat momenteel de verantwoordelijkheid van de Nederlandse politie en hulpverlening vaak niet verder gaat dan het drielandenpunt.

Volgens experts is internationale samenwerking een aandachtspunt. De uitwisseling van kennis en ervaring is volgens de experts cruciaal voor effectieve samenwerking, vooral vanwege de realiteit van de diaspora. Bovendien benadrukt het Verdrag van Istanbul de noodzaak van internationale samenwerking om geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld een halt toe te roepen (zie ook Guns et al., 2020). De internationale politie speelde aanvankelijk een belangrijke en actieve rol in deze inspanningen. Echter, de internationale samenwerking in de aanpak van eerdergerelateerd geweld in Nederland is volgens experts in de loop der tijd verzand. Deze samenwerking is namelijk complex en verloopt in Nederland moeizaam, deels omdat hulp niet altijd even toegankelijk is, laat staan als er een plaatsing komt vanuit internationale context. De huidige decentralisatie in het sociale domein lijkt volgens de experts dit proces te versterken.

Decentralisatie in het hulpverleningslandschap

Diverse experts uiten zorgen over de huidige decentralisatie in het sociale domein, wat volgens hen een gebrekkige samenwerking in het hulpverleningslandschap in de hand werkt. Een van de experts illustreert de complexiteit van plaatsing vanuit internationale context als gevolg daarvan als volgt:

- *“Het is niet zo dat als iemand bijvoorbeeld uit Duitsland vlucht, dat een Nederlandse gemeente met de vrouwenopvang klaar staat om slachtoffers op te vangen. Sterker nog, dat lukt je gewoon niet. En je ziet ook door die decentralisatie dat dat nog heel erg versterkt is. Het hulpverlenerslandschap is gewoon enorm gepolariseerd. Als wij iemand gewoon aan de andere kant van het land willen plaatsen, dan moeten we wel hemel en aarde in beweging brengen om dat te doen. En dan hebben we discussies van wie is deze persoon? Dus laat staan dat je het in een internationale context zou willen doen waarbij heel veel verschillende partijen, en ik denk, ook heel veel familieleden betrokken zijn. Dat is echt heel complex.”*

De experts geven aan dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten in hun aanpak van eengerelateerd geweld, de beschikbare voorzieningen, de mate van specialisme, en de prioriteiten en (werk)wijze van rapporteren rondom dit thema. Zoals een expert aangaf: *“We hebben de decentralisering en op papier lijkt het allemaal hetzelfde, maar het pakt verschillend uit”*.

Tijdens de expertmeeting uitten de experts de wens om door middel van uitgebreider onderzoek beter inzicht te krijgen in hoe we effectieve praktijken en samenwerking kunnen bevorderen bij het signaleren van problemen. Deze behoefte benadrukt tevens het belang van meer internationale samenwerking, zoals ook eerder naar voren kwam in het onderzoek van Omloo en Butter (2022).

Blijf investeren in specialisme

Tijdens de expertmeeting kwam sterk naar voren dat experts zich zorgen maken over de huidige druk op specialistische zorg in Nederland. Deze druk wordt onder andere veroorzaakt door arbeidstekorten en het verlies van expertise door het vertrek van professionals. Verschillende experts benadrukten dan ook het cruciale belang van het behouden van specialistische zorg, zowel binnen de politie als in de hulpverlening.

Daarnaast benadrukken de experts dat naast nazorg, het essentieel is dat ketenpartners samen casuïstiek grondig evalueren en adequaat documenteren. In de praktijk gaat nog steeds waardevolle informatie verloren, aldus de experts.

Nederland zou bijvoorbeeld kunnen leren van het Verenigd Koninkrijk, waar standaard casus-reviews, zoals de *‘Domestic Homicide Review’*, worden uitgevoerd. Deze reviews onderzoeken bijvoorbeeld gevallen van dodelijk eengerelateerd geweld in de familieomgeving om belangrijke lessen te trekken en de praktijk

te verbeteren. Het uitvoeren van dergelijke systematische reviews voor femicide-zaken wordt ook expliciet aanbevolen door EIGE (2023). Nederland zou een dergelijke aanbeveling kunnen overnemen.

Structureel investeren in het opbouwen en onderhouden van netwerken

Tijdens de expertmeeting werd benadrukt dat het van belang is om open te staan voor nieuwe groepen die naar Nederland komen en (informele) netwerken op te bouwen en te onderhouden in gemeenschappen waar geweld voorkomt. Dit geldt met name voor de hulpverlening, waar het opbouwen en onderhouden van (informele) netwerken in gemeenschappen volgens de experts verder versterkt kan worden:

- *“Wij zijn al jaren bezig om ons meer in te zetten om relaties op te bouwen met organisaties met mensen met een migratie- of vluchtelingenachtergrond. Als wij in de regio zijn zien we gewoon voortdurend dat daar helemaal geen relaties zijn. Sterker nog, dat men de organisaties niet of nauwelijks kent en die organisaties niet of nauwelijks gefinancierd worden om ook soort van een brug te slaan. Ik denk dat dat echt wel een aandachtspunt is: de relaties met de gemeenschap, sowieso met gemeenschappen waar vormen van geweld plaatsvinden, zijn vanuit hulpverlening zwak.” – aldus een van de experts.*

EIGE (2023) benadrukt tevens het belang van nauwe samenwerking met maatschappelijke organisaties en de noodzaak om financiële steun te bieden aan hun initiatieven.

Structureel aandacht nodig voor eengerelateerd geweld

Tijdens de expertmeeting werd benadrukt dat er op beleidsniveau meer structurele aandacht moet komen voor eengerelateerd geweld. Dit in tegenstelling tot de huidige situatie, waarin volgens sommige experts de aandacht vaak

wordt gedreven door tijdelijke ‘hypes’. Volgens de experts is het streven om eengerelateerd geweld zoveel mogelijk te verankeren in het generieke beleid in Nederland. Op beleidsniveau ontbreekt momenteel echter een doorgaande lijn, aldus de experts. Een van de experts verwoordt dit als volgt:

■ *“Er wordt om de zoveel jaren een nieuwe blik opengetrokken. Je begint steeds weer opnieuw en de vragen komen ook steeds weer terug. Het perspectief is vaak niet langer dan een kabinetsperiode. Er moet continuïteit op. Het is geen exotisch dingetje waar we af en toe een jaar naar kijken, maar dit moet gewoon een doorgaande lijn zijn.” – een van de experts over het ontbreken van een doorgaande lijn op beleidsniveau.*

Verder merken de experts op dat er momenteel talrijke initiatieven lopen; echter, deze blijven gefragmenteerd, mede doordat de budgetten vaak kortdurend beschikbaar zijn. Vanuit het Verdrag van Istanbul wordt ook het nut en de noodzaak benadrukt dat Nederland meer moet investeren in het bieden van voldoende ondersteuning om effectieve samenwerking te garanderen (zie ook Guns et al., 2021). Daarnaast zou er moeten worden toegewerkt naar een meer geïntegreerd, alomvattend en gecoördineerd nationaal beleid, met aandacht voor alle vormen van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (GREVIO, 2020). In het recent verschenen regeringsplan ‘Plan van aanpak Stop Femicide!’, dat afgelopen zomer 2024 is gepubliceerd en zich richt op dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes, waaronder eengerelateerd geweld, wordt eveneens aangegeven dat er behoefte is aan meer coördinatie en regie voor een geïntegreerde aanpak. Het verkennen van mogelijkheden om dit te realiseren vormt een prioriteit binnen het plan.

Al met al komt uit de expertmeeting naar voren dat Nederland kan verbeteren op het gebied van lange termijnvisie, minder fragmentatie en meer aandacht voor Europese samenwerking.

Internationale voorbeelden

Een voorbeeld van een land waar een langlopend actieplan is ingevoerd, is Noorwegen. Noorwegen heeft geïnvesteerd in een interdepartementaal actieplan om eengerelateerd geweld aan te pakken, met expliciete aandacht voor het waarborgen van duidelijke coördinatie met één centraal aanspreekpunt⁷. Dit actieplan vloeit voort uit de aanbevelingen van de Istanbul Conventie van de Raad van Europa tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Een dergelijk langetermijn, gecoördineerd actieplan, waarin interdepartementaal wordt samengewerkt, kan mogelijk als voorbeeld dienen voor Nederland om de aanpak van eengerelateerd geweld verder vorm te geven (zie ook Tweede Kamer der Staten-Generaal 2020-2021, 35341 nr. 8).

Verder blijkt uit de literatuur dat in een aantal Europese landen specifieke maatregelen zijn ingevoerd door de overheid om eengerelateerd geweld aan te pakken (Korteweg & Yurdakul, 2010; Grzyb, 2016). Deze maatregelen omvatten onder andere specifieke training voor politieagenten om eengerelateerd geweld aan te pakken en om meer bescherming te bieden aan slachtoffers, en structurele investeringen in maatschappelijke organisaties (denk aan vrijwilligersorganisaties, stichtingen, gemeenschapsorganisaties en NGO’s) die zich inzetten voor vrouwenrechten en vrouwen met een migratieachtergrond. In het Verenigd Koninkrijk is bijvoorbeeld een speciale politie-eenheid opgericht om gedwongen huwelijken aan te pakken.

⁷ Voor meer informatie over de Noorse aanpak, zie ook www.regjeringen.no/en/dokumenter/freedom-from-negative-social-control-and-honour-based-violence/id2861094.

Vanuit de Istanbul Conventie is geformuleerd dat aanvullende maatregelen nodig zijn in Europese landen. Deze maatregelen omvatten onder andere het opzetten van voorzieningen voor vrouwen die het risico lopen om door hun familie te worden vermoord. De Conventie laat EU-landen vrij om dit zelf in te richten, maar benadrukt de noodzaak van een telefoonnummer dat slachtoffers kunnen bellen voor hulp, bij voorkeur in verschillende talen (Council of Europe, 2019).

Aanbevelingen voor verder onderzoek in Nederland

De expertmeeting leverde ook input op voor aanbevelingen voor verder onderzoek in Nederland.

Vanuit de leden van de expertmeeting wordt de behoefte geuit om meer Nederlands onderzoek uit te voeren naar eengerelateerd geweld, waarbij in het bijzonder meer aandacht is voor pre-migratie factoren en intergenerationele factoren, zoals oorlog en trauma.

Verder geven sommige experts aan dat er in het bijzonder behoefte is aan meer onderzoek in Nederland naar processen in escalatiemomenten die kunnen bijdragen aan verdere escalatie in dodelijk eengerelateerd geweld of aan de-escalatie, aangezien daar interventiemogelijkheden kunnen liggen voor vroegtijdig ingrijpen. Het gaat daarbij vooral om het in kaart brengen van ontwikkelingspaden en fasen die uiteindelijk leiden tot dodelijk eengerelateerd geweld, en waar mogelijke escalatie- en de-escalatiemomenten zijn om het geweld af te wenden. In het Verenigd Koninkrijk is hierover recent onderzoek gedaan door Monckton-Smith et al. (2022). Op basis van casuonderzoek is geprobeerd om escalatieprocessen bij onder meer dodelijke eengerelateerde zaken in kaart te brengen met behulp van een 8-stappenmodel (ook wel een

honour-killing timeline genoemd). Hierbij werd onder andere gekeken naar de rol van dwingende controle (in het engels *'coercive control'*) en de angst voor verlies van eer. Het onderzoek stelt dat eengerelateerd geweld een vorm is van dwingende controle en gendergerelateerd geweld, voortkomend uit genderongelijkheid (zie ook Spark, 2009). Het begrijpen van de motivaties van daders en de aard van eengerelateerd geweld is cruciaal voor interventies en het voorkomen van eengerelateerd geweld. Onderzoek als dat van Monckton-Smith kan mogelijk ook in Nederland plaatsvinden om te zien in hoeverre, vooral vanuit een genderperspectief, dergelijke aspecten (zoals escalatieprocessen en de rol van dwingende controle) van toepassing zijn op Nederlandse gevallen van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld.

In aanvulling hierop kunnen er bovendien vanuit de literatuur aanbevelingen geformuleerd worden ter verdere verbetering en versterking van de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland:

- *Extended families*: In Nederland en andere Europese landen wordt veel aandacht besteed aan het kerngezin, maar nog niet standaard aan de *extended family* (i.e. de uitgebreide familie) bij de aanpak van eengerelateerd geweld (Rutten & Deogratias, 2020). Het is aan te bevelen om hier in onderzoek standaard aandacht aan te besteden vanwege de invloed van de *extended family* in veel landen van herkomst (Rutten & Deogratias, 2020).
- *Betrokkenheid van vrouwen*: Besteed ook aandacht aan de betrokkenheid van vrouwen (als mogelijke daders), en vooral moeders. Zowel in Nederlands als buitenlands onderzoek is weinig aandacht besteed aan de rol van moeders als daders, terwijl zij vaak een belangrijke rol spelen bij eengerelateerd geweld (Aplin, 2017).

- *Perspectief van daders*: Neem in onderzoek ook het perspectief van de daders mee die eengerelateerd geweld plegen (cf. Doğan, 2014). Spreek ook met daders van eengerelateerd geweld om nader inzicht te krijgen in de patronen, dynamiek en opeenvolging van gebeurtenissen die uiteindelijk leiden tot een dodelijke afloop (Doğan, 2014). Uit de gesprekken tijdens de expertmeeting komt ook naar voren dat het van belang is om te kijken hoe mensen zelf concepten als eer en eengerelateerd geweld definiëren en of en hoe eer volgens hen een rol heeft gespeeld.
- *Grotere samples*: Includeer grotere samples van dodelijke en niet-dodelijke eerconflicten. Een tekortkoming in de meeste studies naar dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld is dat er doorgaans gebruik wordt gemaakt van kleine samples. Diverse studies in het buitenland laten zien dat het mogelijk is om grotere samples te verkrijgen, waardoor nauwkeurigere uitspraken gedaan kunnen worden (zie bijvoorbeeld Ridley, 2023).

4. Conclusie en aanbevelingen

Dit verkennend onderzoek, bestaande uit een literatuurverkenning en een expertmeeting, had als doel inzicht te krijgen in de factoren die bijdragen aan dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld. De literatuurverkenning richtte zich op achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders, directe situationele aspecten, de directe sociale omgeving, en sociale factoren. Daarnaast werden de belangrijkste verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld geïnventariseerd. De expertmeeting had vooral als doel om nader duiding te geven aan de resultaten en om nader inzichtelijk te maken wat we kunnen leren van de inzichten van experts ten aanzien van de aanpak van dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld in Nederland.

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de belangrijkste bevindingen van het onderzoek en sluiten we af met een aantal aanbevelingen.

Belangrijkste bevindingen uit de literatuurverkenning: highlights

Eerzuivering en geweld

Eengerelateerd geweld, ook bekend als geweld uit naam van de familie-eer, verwijst doorgaans naar geweld dat wordt gepleegd om de eer van de familie te beschermen of te herstellen wanneer de eer van de familie in het geding

komt. Eerzuivering omvat het herstellen van de familie-eer, soms door middel van geweld. Volgens Cooney (2019) is zowel dodelijk als niet-dodelijk eengerelateerd geweld een vorm van bestraffing voor afwijkend gedrag dat de status van de familie in de gemeenschap negatief beïnvloedt.

Uit de literatuur blijkt dat eerzuivering kan variëren van geen actie ondernemen tot het gebruik van dodelijk geweld, afhankelijk van de omstandigheden, ernst van de schending, en verschillende opvattingen en beschikbare handelingsalternatieven. Geweld is één van de vele manieren om eer te herstellen en schaamte ongedaan te maken, waarbij in het meest extreme geval dodelijk geweld wordt gebruikt.

Nuances in onderzoek naar dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld

Cijfers over dodelijk eengerelateerd geweld onderschatten waarschijnlijk de werkelijkheid. Zowel in Nederland als daarbuiten is het onduidelijk hoe vaak dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld precies voorkomt, mede door het ontbreken van een universele definitie (Cooney, 2019). Veel studies maken geen expliciet onderscheid tussen dodelijk en niet-dodelijk geweld (Ganpat, 2014) en baseren zich vaak op kleine steekproeven. Een belangrijke tekortkoming is verder dat de meeste studies niet ingaan op de vraag waarom sommige eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet (Cooney, 2019).

Achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders

- Slachtoffers van dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld zijn meestal vrouwen; mannen zijn in mindere mate het slachtoffer. Daders zijn vaak mannelijke familieleden, meestal vaders, broers, of echtgenoten, maar soms zijn ook vrouwelijke familieleden betrokken.
- *Sociale (relationele en culturele) afstand en de ernst van het geweld:* Ten aanzien van de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk aflopen en andere niet, stelt Cooney dat de mate van sociale afstand invloed heeft op de ernst van het geweld. Als een vrouw bijvoorbeeld een romantische relatie aangaat met een man die relationeel verder verwijderd is, neemt de ernst van het geweld toe. Als de vrouw daarentegen een romantische relatie aangaat met iemand die relationeel dichterbij staat, is de kans op dodelijk geweld kleiner (Cooney, 2014). Ten aanzien van de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk aflopen en andere niet, stelt Cooney bovendien dat de ernst van eerconflicten vaak toeneemt met de culturele afstand tussen de betrokkenen. Wanneer een vrouw een romantische relatie aangaat met iemand die cultureel verder van haar eigen achtergrond en die van haar familie afstaat, neemt het risico op dodelijk geweld toe (Khan, 2006; Lang, 2005; Cooney, 2019). De status van de man lijkt eveneens van belang te zijn. Cooney (2019) stelt in het bijzonder dat een 'statuskloof' de kans op dodelijk eerge relateerd geweld vergroot: de kans dat de vrouw wordt gedood, kan toenemen als zij een relatie begint met een man van lagere sociale status.

Rol van directe situationele aspecten

Er zijn weinig tot geen studies gepubliceerd die inzicht bieden in de patronen, sociale dynamiek en aaneenschakeling van gebeurtenissen die leiden tot dodelijke eerconflicten (Doğan, 2014). Daarnaast ontbreekt vaak het perspectief van de dader, wat cruciale inzichten zou kunnen geven in de dynamiek van eerge relateerd geweld (Doğan, 2014). Vanuit de literatuur is weinig bekend over de rol van directe situationele aspecten bij dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld.

Rol van de directe sociale omgeving

- De directe sociale omgeving speelt een cruciale rol bij zowel dodelijk als niet-dodelijk eerge relateerd geweld, zo blijkt uit de literatuurverkenning. De dreiging komt vaak van familieleden die inspraak hebben bij het besluit om over te gaan tot geweld. Deze familieleden kunnen zowel bij dodelijk als niet-dodelijk eerge relateerd geweld betrokken zijn.
- De hiërarchische relatie tussen de vrouw en de familie is van belang. De mate waarin eerschending ('*dishonour*') wordt ervaren, kan afhangen van hoe gelijk de relatie is tussen de vrouw en haar familie (Cooney, 2019). Wanneer er in grote mate sprake is van een hiërarchische relatie tussen de vrouw en haar familie, kunnen gedragingen eerder worden aangemerkt als een schending van de eer (Cooney, 2019). Zo kunnen patriarchale (autoritaire) families bepaalde gedragingen eerder aanmerken als iets dat de autoriteit van de familie ter discussie stelt en daarmee eerder als eerschending ervaren. Cooney (2019) stelt dat hoe minder gelijk de sociale positie van de vrouw binnen haar familie is, des te meer afstand er is tussen de familie en haar, en des te groter de kans dat zij gedood wordt.
- Ten aanzien van de rol van de directe sociale omgeving spelen groepsdruk en roddels een belangrijke rol, waarbij de gemeenschap vaak fungeert

als een belangrijke derde partij. Daarnaast speelt sociale isolatie een significante rol. Het Nederlandse onderzoek van Van der Torre en Schaap (2005) toont aan dat vrouwen die in een (sterk) sociaal isolement leefden, een groter risico liepen op dodelijk eerge relateerd geweld. Het gebrek aan sociale steun lijkt deze vrouwen kwetsbaarder te maken voor geweld vanuit hun directe omgeving.

Rol van andere sociale factoren

Er is veel discussie in de literatuur over de oorzaken van eerge relateerd geweld, vooral wat betreft de invloed van sociale factoren zoals religie. Empirisch onderzoek naar de rol van religie bij zowel dodelijk als niet-dodelijk eerge relateerd geweld is echter beperkt en de resultaten zijn vaak tegenstrijdig (Beller et al., 2021). Lünemann en Wijers (2010) stellen dat eerge relateerd geweld geen religieus fenomeen is, maar een cultureel verschijnsel dat vooral voorkomt in patriarchale gemeenschappen met sterke hiërarchieën en traditionele opvattingen over genderrollen. Janssen et al. (2022) concluderen dat er geen directe relatie is tussen religie en eerge relateerd geweld, maar dat er een indirecte relatie bestaat, omdat religies vaak opvattingen over genderverhoudingen en seksualiteit bevatten. In groepen waar eeropvattingen belangrijk zijn, worden deze opvattingen mede beïnvloed door morele codes die aan religie zijn ontleend (Janssen et al., 2022).

Verklaringen voor dodelijk en niet-dodelijk eerge relateerd geweld:

De culturele dimensie wordt veelal van belang geacht in het verklaren van eerge relateerd geweld (Doğan, 2014). Tegelijkertijd merken diverse auteurs op dat binnen families en culturen verschillende opvattingen over een “eervol leven” kunnen bestaan, dat gemeenschappen met een migratieachtergrond divers zijn, en dat cultuur dynamisch van aard is, wat een genuanceerde bena-

dering vereist waarbij wordt erkend dat menselijk gedrag door een complexe combinatie van factoren wordt bepaald (Janssen, 2007; Withaekx & Coene, 2011).

Een van de belangrijkste tekortkomingen van de meeste theorieën in het veld is volgens Cooney (2019) dat niet wordt ingegaan op de vraag waarom bepaalde eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet. De meeste verklaringen in het veld richten zich op de vraag waarom eerge relateerd geweld als verschijnsel überhaupt plaatsvindt. De meeste theorieën maken ook niet duidelijk waarom bepaalde eerconflicten zwaarder worden bestraft dan andere (bijvoorbeeld dodelijk versus niet-dodelijk). Volgens Cooney (2019) levert dit een kennislacune op, omdat we moeten weten waarin dodelijke incidenten zich onderscheiden van incidenten die niet-dodelijk eindigen.

Inzoomen op studies die inzicht geven in eerge relateerd geweld met een dodelijke en niet-dodelijke afloop

Wanneer we inzoomen op het beperkte aantal studies dat meer inzicht geeft in eerge relateerd geweld met een dodelijke en niet-dodelijke afloop, laat de literatuurverkenning zien dat geweld één van de vele manieren is om eer te herstellen en schaamte te verwijderen, waarbij in extreme gevallen dodelijk geweld wordt gebruikt. Wat betreft de factoren die de uitkomst beïnvloeden, benadrukt Kardam (2005) dat de uitkomst van eerconflicten veelal afhankelijk is van factoren zoals de huwelijkse status van de vrouw, de aard van de eerschending, en de omstandigheden in de omgeving en de familie. Kardam concludeert dat de uitkomst van eerconflicten in grote mate wordt beïnvloed door (a) de sociale kenmerken van de betrokken families, (b) mate waarin er sprake is van een gelijke relatie, en (c) mate waarin het publiek van de gebeurtenissen afweet. Publieke kennis en publieke beschuldiging blijken in het bijzonder een cruciale

rol te spelen; hoe meer mensen van de eerschending afweten, hoe groter de kans op dodelijk geweld. Van Eck (2003) en Ginat (1997) bevestigen dat publieke beschuldiging de kans op dodelijk geweld vergroot, terwijl Cooney (2019) opmerkt dat een publieke beschuldiging in sommige contexten niet noodzakelijk is voor het optreden van dodelijk geweld, maar wel het escalatieproces kan versnellen. Verder maakt de literatuurverkenning duidelijk dat alternatieve oplossingen zoals gedwongen huwelijken of sociale uitsluiting vaak eerst worden geprobeerd. Dodelijk geweld wordt doorgaans aangemerkt als een *'last resort'*, vooral wanneer eerdere niet-dodelijke oplossingen falen. Sociale steun (en vooral van welvarende, invloedrijke familieleden) kan beschermend werken tegen dodelijk geweld. Van der Torre en Schaap (2005) tonen aan dat vrouwen in sterk sociaal isolement een groter risico lopen op dodelijk geweld, terwijl sociale steun een beschermende factor kan zijn. In de literatuur wordt verondersteld dat dodelijk geweld vaak voortvloeit uit een langdurig proces, waarbij families eerst andere oplossingen proberen. Meervoudige gedragingen van eerschendingen kunnen de kans op gevaar doen toenemen ten opzichte van eenmalige eerschendingen. In de literatuur wordt gesteld dat de beslissing om bij eerconflicten al dan niet tot dodelijk geweld over te gaan, voornamelijk afhangt van de duur, frequentie en intensiteit van associaties die de opvatting ondersteunen dat (dodelijk) geweld noodzakelijk is wanneer de eer van de familie is aangetast.

Samenvattend blijkt uit de literatuurverkenning dat de dynamiek van dodelijk en niet-dodelijk eergerelateerd geweld complex is en wordt beïnvloed door een combinatie van sociale, culturele en individuele factoren. De uitkomst van eergerelateerde conflicten wordt beïnvloed door verschillende factoren, waaronder de sociale kenmerken van de betrokken families, de mate waarin er sprake is van een gelijke relatie, en de publieke kennis en beschuldiging van de eerschending. Sociale steun (en vooral van welvarende, invloedrijke familieleden) kan beschermen tegen dodelijk geweld. Vrouwen in sociaal isolement

lopen een groter risico op dodelijk eergerelateerd geweld. Het proces van escalatie naar dodelijk geweld is vaak van lange duur, waarbij eerst andere oplossingen worden geprobeerd. Meervoudige eerschendingen verhogen het risico op gevaar, en de beslissing om tot dodelijk geweld over te gaan hangt onder meer af van de duur, frequentie en intensiteit van de eerschendingen. Meer onderzoek is vooral nodig, omdat er nog veel onbekend is over de specifieke mechanismen en omstandigheden die leiden tot dodelijk geweld.

Reflecties en aanbevelingen van experts

Op basis van de voorlopige resultaten reflecteerden experts, waaronder wetenschappers, praktijkprofessionals en een ervaringsdeskundige, op de literatuurverkenning en gaven waardevolle inzichten en aanbevelingen.

Definitie van eergerelateerd geweld

Een punt van discussie was de definitie van eergerelateerd geweld zoals geformuleerd door Ferwerda en Van Leiden (2005): *“eer gerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken”* (p. 25). De experts vonden deze definitie niet langer toereikend in de huidige Nederlandse context, vooral omdat onvoldoende rekening wordt gehouden met gender en met de perspectieven van betrokkenen.

Internationale aandacht en kritiek

Sommige experts geven aan dat Nederland internationale aandacht krijgt voor zijn aanpak van eergerelateerd geweld, met name vanwege de geconcentreerde aandacht vanuit LEC EGG en de focus op de extended family en mannelijke slachtoffers. Echter, er is ook kritiek op het Nederlandse beleid,

vooral vanwege het gebrek aan gendersensitiviteit. Het Verdrag van Istanbul, dat beoogt vrouwen beter te beschermen tegen geweld, benadrukt de noodzaak van een gendergericht beleid. GREVIO, het toezichthoudend orgaan van het Verdrag, bekritiseert Nederland voor het streven naar een genderneutraal beleid, wat kan leiden tot hiaten in bescherming en ondersteuning van vrouwelijke slachtoffers. De experts onderschrijven het belang van meer aandacht voor gender in het Nederlandse beleid en adviseren gerichtere inspanningen om aan de verplichtingen van het Verdrag te voldoen, vooral door stabiele en duurzame financiering voor beleid tegen geweld tegen vrouwen te waarborgen.

Decentralisatie en fragmentatie

Volgens de experts zorgt de huidige decentralisatie in Nederland in het sociale domein voor fragmentatie en een gebrekkige samenwerking in de hulpverlening, wat de aanpak van eengerelateerd geweld bemoeilijkt. De experts geven aan dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten in hun aanpak en beschikbare voorzieningen. De experts benadrukken dat er behoefte is aan een langetermijnvisie en minder fragmentatie in beleid en aanpak. Internationale samenwerking, vooral op Europees niveau, wordt door de experts als cruciaal gezien voor het uitwisselen van kennis en ervaringen.

Investerings in specialistische zorg

Tijdens de expertmeeting benadrukten de experts bovendien het belang van blijvende investeringen in specialistische zorg om de druk door arbeidstekorten en verlies van expertise te verminderen.

Al met al benadrukken de experts dat Nederland kan verbeteren op het gebied van lange termijnvisie, minder fragmentatie en meer aandacht voor Europese samenwerking. Structurele aandacht en onderzoek zijn nodig om effectieve

praktijken en samenwerking te bevorderen bij het signaleren en aanpakken van eengerelateerd geweld.

Conclusie

Concluderend kan gesteld worden dat dodelijk en niet-dodelijk eengerelateerd geweld wordt beïnvloed door een complexe combinatie van sociale, culturele en individuele factoren. De literatuurverkenning wijst met name op de rol van achtergrondkenmerken van slachtoffers en daders en de invloed van de nucleaire en extended family. Sociale factoren zoals groepsdruk, sociale isolatie en publieke beschuldiging spelen een cruciale rol in het escalatieproces van eerconflicten. De experts benadrukken dat de resultaten van het verkennende literatuuronderzoek, voornamelijk gebaseerd op buitenlands onderzoek, met voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd, aangezien het nog onduidelijk is in hoeverre deze resultaten toepasbaar zijn op Nederland en de Nederlandse bevolking. Ten aanzien van de verdere verbetering van de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland, laat de expertmeeting zien dat er een duidelijke behoefte is aan een meer gendersensitieve benadering, internationale samenwerking en een langetermijnvisie om fragmentatie in beleid en hulpverlening te verminderen. Kennishiaten in de literatuur maken verdere studies noodzakelijk om de factoren die bijdragen aan dodelijk geweld beter te begrijpen en om de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland verder te verbeteren.

Aanbevelingen voor beleid

Op basis van de input uit de expertmeeting zijn er verschillende aanbevelingen geformuleerd om de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland verder te verbeteren en te versterken.

- *Besteed meer aandacht aan gender:* Investeer meer in gendersensitiviteit binnen het Nederlandse beleid voor de aanpak van eengerelateerd geweld.
- *Meer aandacht voor Europese samenwerking:* Verken hoe er meer aandacht gericht kan worden op het versterken van de Europese samenwerking bij de signalering en aanpak van eengerelateerd geweld. Het is hiertoe aan te bevelen om uitgebreider onderzoek te doen naar hoe de samenwerking op Europees niveau verder aangehaald kan worden en hoe uitwisseling van kennis, ervaring en best practices kan worden gefaciliteerd.
- *Investeren in continuïteit en structurele aanpak:* Zorg voor een langetermijnvisie en verminder fragmentatie in het beleid.

Aanbevelingen voor onderzoek

Dit onderzoek betrof een kleinschalige verkenning, gebaseerd op een literatuuronderzoek en één expertmeeting. Omdat het onderzoek kleinschalig was en slechts één expertmeeting omvatte, kan de diepgang van de bevindingen beperkt zijn, wat de noodzaak voor verder en uitgebreider onderzoek onderstreept.

Wij benadrukken dat de resultaten van het verkennende literatuuronderzoek, dat grotendeels gebaseerd is op buitenlands onderzoek, met voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Het is nog onduidelijk in hoeverre de resultaten te generaliseren zijn naar Nederland en de Nederlandse bevolking. Meer diepgaand onderzoek is essentieel om de mate van toepasbaarheid en relevantie voor de huidige Nederlandse context beter te doorgronden.

Waar mogelijk is het aan te bevelen om bij voorkeur grotere en meer diverse steekproeven te gebruiken om de representativiteit te bevorderen. Daarnaast is het aan te bevelen om meer diepgaand onderzoek uit te voeren, aan de hand van meerdere methoden, om een completer beeld te krijgen van de problematiek, bij voorkeur door ook de perspectieven van daders en slachtoffers of nabestaanden mee te nemen; ook is het voor vervolgonderzoek aan te bevelen om interviews te voeren met internationale experts die ervaring hebben met de aanpak van eengerelateerd geweld, om zo aanvullende inzichten te verkrijgen over best practices en succesfactoren die mogelijk ook relevant kunnen zijn voor de Nederlandse aanpak. Deze aanbevelingen kunnen mogelijk bijdragen aan een meer holistische en effectieve aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland.

Toekomstig onderzoek zou zich daarbinnen moeten richten op het begrijpen van de specifieke factoren die bepalen waarom sommige eerconflicten dodelijk eindigen en andere niet. Dit kan helpen om gerichtere interventies te ontwikkelen. Meer aandacht is nodig voor:

- Pre-migratiefactoren, intergenerationele aspecten zoals gevolgen van oorlog en trauma over generaties heen;
- De rol van sociale factoren, zoals groepsdruk en sociale isolatie;
- Rol van de extended family bij eengerelateerd geweld;
- De betrokkenheid van vrouwen, vooral moeders, als mogelijke daders;
- Het perspectief van daders en van andere betrokkenen op concepten als eer en eengerelateerd geweld en op de rol van eer in het geweld;
- Processen van escalatie in dodelijk eengerelateerd geweld.

Literatuurlijst

Althoff, M., Anne-Marie Slotboom & Janine Janssen (2021) *Gender neutrality and the Prevention and Treatment of Violence – A Dutch Perspective*, Women & Criminal Justice, 31:1, 40-52, DOI: 10.1080/08974454.2019.1661934

AEF (2019). *Verkenning 'schadelijke traditionele praktijken'*. Andersson Elffers Felix: Utrecht.

Aplin, R. (2017). *Exploring the role of mothers in 'honour'based abuse perpetration and the impact on the policing response*. In: Women's studies International forum (Vol. 60, pp. 1-10). Pergamon.

Bakker, H. (2003). *Eerwraak in Nederland: Een quickscan van de stand van zaken*. Utrecht: Transact.

Balzani, M. (2011). *Masculinities and violence against women in South Asian Communities: Transnational perspectives (chapter 3)*. In R. Thiara & A. Gill (Eds.), *Violence against women in South Asian Communities: Issues for policy and practice* (pp. 80-101). London,UK: Jessica Kingsley.

Barmaki, R. (2021). *Sex, Honor, Murder: A Psychology of "Honor killing"*. *Deviant Behavior*, 42(4), 473-491.

Becker, H. (2008). *Outsiders In E. Mclaughlin, J. Muncie & G. Hughes (Eds.), Criminological Perspectives* (pp. 239-247). 2nd ed. London,UK: SAGE publications.

Beller, J., Kröger, C., & Hosser, D. (2021). *Disentangling honor-based violence and religion: The differential influence of individual and social religious practices and fundamentalism on support for honor killings in a cross-national sample of Muslims*. *Journal of interpersonal violence*, 36(19-20), 9770-9789.

Black, D. (1976) *The Behavior of Law*. New York: Academic Press.

Black, D. (1993) *Making enemies*. In: *The Social Structure of Right and Wrong*. San Diego, CA: Academic Press.

Brenninkmeijer, N. V., Geerse, M. T., Ghorashi, H., Roggeband, C. M., & Veenswijk, M. B. (2009). *Eergerelateerd geweld in Nederland: Onderzoek naar de beleving en aanpak van eergerelateerd geweld*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Chesler, P. (2010) *Worldwide trends in honor killings*. *Middle East Quarterly*, 17(2): 3–11.

Cooney, M. (2019). *Execution by family: A theory of honor violence*. Routledge.

- Cooney, M. (2014). *Death by family: Honor violence as punishment*. *Punishment & Society*, 16(4), 406-427.
- Corradi, C. (2021). *Femicide, its causes and recent trends: What do we know?* Briefing for the Subcommittee on Human Rights, European Parliament. Femicide, its causes and recent trends: What do we know? (europa.eu)
- Council of Europe. (2019). *Crimes committed in the name of so-called "honour": Istanbul Convention*.
- Doğan, R. (2014). *The profiles of victims, perpetrators, and unfounded beliefs in honor killings in Turkey*. *Homicide Studies*, 18, 389-416.
- Doğan, R. (2020). *Can honor killings be explained with the concept of social death? Reinterpreting social psychological evidence*. *Homicide studies*, 24(2), 127-150.
- EIGE (2023). *Femicide: shedding light on the 'invisible' victims*. European Institute for Gender Equality.
- Elakkary, S., Franke, B., Shokri, D., Hartwig, S., Tsokos, M., & Püschel, K. (2014). *Honor crimes: Review and proposed definition*. *Forensic science, medicine, and pathology*, 10, 76-82.
- Ermers, R. (2007). *Eer en eerwraak, definitie en analyse*. Amsterdam: Bulaaq.
- Ferwerda, H., & Leiden, I. van (2005). *Eerwraak of eengerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Ganpat, S.M. (2014). *Dead or Alive? The role of personal characteristics and immediate situational factors in the outcome of serious violence*, Amsterdam: Ipskamp.
- Ginat, J. 1997. *Blood Revenge: Family Honor, Mediation and Outcasting*. Brighton: Sussex Academic Press.
- Glazer, I. M., & Ras, W. A. (1994). *On aggression, human rights, and hegemonic discourse: The case of a murder for family honor in Israel*. *Sex Roles*, 30, 269-288.
- Gregory, G. A., Fox, J., & Howard, B. K. (2020). *Honour-based violence: Awareness and recognition*. *Paediatrics and child health*, 30(11), 365-370.
- GREVIO (2020). *GREVIO's evaluatierapport inzake wettelijke en andere maatregelen om uitvoering te geven aan de bepalingen van het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (het Verdrag van Istanbul): Nederland*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-d8dba9a9-888b-4364-aa16-2b43af0765e1/pdf>.
- Grzyb, M. A. (2016). *An explanation of honour-related killings of women in Europe through Bourdieu's concept of symbolic violence and masculine domination*. *Current sociology*, 64(7), 1036-1053.
- Guns, W. M., & Janssen, J. H. L. J. (2020). *Gender en geweld: Over hoe Nederland laveert tussen genderneutraliteit en internationale aandacht voor geweld tegen vrouwen*. *Proces: tijdschrift voor strafrechtpleging*, 99(5), 394-404. <https://doi.org/10.5553/proces/016500762020099005007>.

- Jafri, A. (2009). *Honour Killing: Dilemma, Ritual, Understanding*. Oxford: Oxford University Press.
- Janssen, J. (2007). *Over culturele en andere achtergronden van eergerelateerd geweld*. Tijdschrift voor Criminologie, 49(4), 400-406.
- Janssen, J. H. L. J., & Sanberg, R. (2013). *Als de nood aan de man komt*. Justitiële verkenningen, 39(5), 61.
- Janssen, J., & Sanberg, R. (2014). *Dodelijke eorzaken in Nederland*. Tijdschrift voor de Politie, (6), 6-10.
- Janssen, J. (2017). *Focus op eer. Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*. Den Haag: Boom Criminologie.
- Janssen, J. (2018). *Focus on honour: An exploration of cases of honour-related violence for police officers and other professionals*. Eleven International Publishing.
- Janssen, J., & Bentvelzen, H. (2024). *Over de relatie tussen eergerelateerd en seksueel geweld*. In J. A. Van Vliet (Red.), *Zedendelinquenten: Analyse, begeleiding en resocialisatie* (pp. 33-42). SWP Uitgeverij B.V.
- Janssen, J., Timmer, W., Janmaat, W., Nelles, P., & Keijzer, W., Bentvelzen, Rasenberg, M. & Westerlaken, M. (2019). *Leren over geweld uit naam van de familie-eer*. Politiestudies, 51, 75-86.
- Janssen, J., Ten Voorde, J., Houben, F., & Verheijen, G. (2021). *Deelneming bij eergerelateerd geweld*. *Proces*, (6), 361-370.
- Janssen, J., Timmer, W., Van Marrwewijk, J., & Bentvelzen, H. (2022). *Geweld uit naam van de familie-eer bij migranten van Syrische komaf: Wat zag de politie in 2021?*. Tijdschrift voor Recht, Religie en Beleid, 13(3), 21-35.
- Kardam, F. (2005) *The Dynamics of Honor Killings in Turkey: Prospects for Action*. Ankara: Population Association.
- Khan, T. (2006) *Beyond Honor: A Historical Materialist Explanation of Honor Related Violence*. Karachi: Oxford University Press.
- Korteweg AC and Yurdakul G (2010). *Religion, culture and the politicization of honour-related violence: A critical analysis of media and policy debates in Western Europe and North America*. Gender and Development Programme Paper Number 12, October 2010, United Nations Research Institute for Social Development.
- Kressel, G.M., (1981). *Sorricide/filiacide: homicide for family honour*”, *Current Anthropology*, 22 141-152.
- Lang, S. (2005) *Sharaf Politics: Honor and Peacemaking in Israeli-Palestinian Society*. New York: Routledge.
- LEC EGG (2023). *Terugblik op 2022. Jaarverslag van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld*, Den Haag: LEC EGG. lec-egg-jaarverslag-2022.pdf (politie.nl).

LEC EGG (2024). *Terugblik op 2023. Jaarverslag van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld*, Den Haag: LEC EGG.

Lünnemann, K. & Wijers, M. (2010) *Eergeweld voorbij. Een nieuwe gemeentelijke aanpak van eergerelateerd geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Monckton-Smith, J. (2020). *Intimate partner femicide: Using Foucauldian analysis to track an eight stage progression to homicide*. *Violence against women*, 26(11), 1267-1285.

Monckton-Smith, J. (2021). *In Control: Dangerous Relationships and How They End in Murder*. Bloomsbury Publishing.

Monckton-Smith, J., Siddiqui, H., Haile, S. & Sandham, A. (2022) *Building a temporal sequence for developing prevention strategies, risk assessment, and perpetrator interventions in domestic abuse related suicide, honour killing, and intimate partner homicide*. Project Report. University of Gloucestershire, Cheltenham, Gloucestershire.

Nanhoe, A., Lunnemann, K., & Pels, T. V. M. (2013). *Eer en partnergeweld onder Hindostanen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Omloo, J. en Butter, E. (2022). *Een verkennend onderzoek naar de preventieve aanpak van schadelijke praktijken in Nederland. Over witte vlekken in het beleid en effectieve interventies*. Bureau Omlo; Bureau Omloo.

Ridley, K., Almond, L., Bafouni, N., & Qassim, A. (2023). *'Honour'-based abuse: A descriptive study of survivor, perpetrator, and abuse characteristics*. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 20(1), 19-32.

Rutten, S., & Deogratias, B. (2020). *De eer gekeerd: Een verkennend onderzoek naar de rol van de extended family bij de aanpak van eergerelateerd geweld in verschillende Europese landen*. Maastricht University.

Sanberg, R., & Janssen, J. H. (2018). *The spectacle of the feminine Other: Reading migrant women's autobiographies about honour-based violence*. In: *Women's Studies International Forum* (Vol. 68, pp. 55-64). Pergamon.

Stark, E. (2009). *Coercive control: How men entrap women in personal life*. Oxford: Oxford University Press.

Torre, E. J. van der, & Schaap, L. (2005). *Ernstig eergerelateerd geweld: een casusonderzoek*. Den Haag: COT.

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2020-2021). *Kamerstuk 35341*, nr. 8. Kamerstuk 35341, nr. 8 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen (officielebekendmakingen.nl)

United Nations Office on Drugs and Crime (2019). *Global study on homicide: Gender-related killing of women and girls*. UNODC, United Nations Office on Drugs and Crime.

United Nations Office on Drugs and Crime (2023). *Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide). Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022*. UNODC, United Nations Office on Drugs and Crime.

Van Eck, C. (2003). *Purified by Blood: Honor Killings in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Welden, B. (2010). *Restoring Lost 'Honor': Retrieving Face and Identity, Removing Shame, and Controlling the Familial Cultural Environment Through 'Honor' Murder*. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 2(1), 380-398.

WHO (2012) *Understanding and addressing violence against women. Femicide*, Geneva: World Health Organization, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77421/1/WHO_RHR_12.38_eng.pdf.

Withaeckx, S., & Coene, G. (2011). *Voorbij de tegenstelling tussen vrouwenrechten en cultuur. Pleidooi voor een cultuursensitieve benadering van eengerelateerd geweld*. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 14(1), 7-19.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Auteurs: Dr. S.M. Ganpat
M. Brandenburg, MSc
Foto's: Adobe, Maksym, 918506206
Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven
p/a Giessenplein 59 C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van Kennisplatform Inclusief Samenleven: www.kis.nl.

ISBN 978-94-6409-363-6

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht 2025

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

